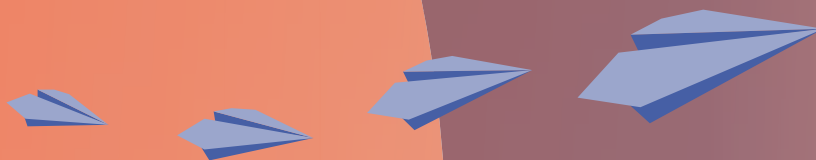

STERK ONDERWIJS SAMEN

DE
VERBEELDING
AAN
HET
WERK

KUNST KUUR

STERK
ONDERWIJS
SAMEN

DE
VERBEELDING
AAN
HET
WERK

“

De mate waarin een kind wordt blootgesteld aan prikkels, heeft veel te maken met de omgeving waarin het opgroeit. De wetenschappelijke vooruitgang van de laatste twintig jaar is groot. Zo blijkt nu ook uit hersenonderzoek dat armoede ingrijpende gevolgen heeft voor de rijping van het brein, en daarmee voor de leer- en ontwikkelingsmogelijkheden van kind en jeugdigen.”

– Jelle Jolles, *Leren en Angst. Reflecties vanuit Cultuur in de Spiegel* (2019), p. 75 –

Inhoud

04	Voorwoord
06	Kunstkuur. In dialoog met de wereld en Gert Biesta
12	Over de drempel
22	Cultureel bewustzijn en culturele expressie versterken
32	Samen groeien
42	Cultureel bewustzijn en culturele expressie. De eindtermen en de cultuurtheorie <i>Cultuur in de Spiegel</i> .
52	Op zoek naar meer
56	Nawoord van Barend van Heusden

Voorwoord

Tijdens de proclamatie van de zesdejaars zag je het net als ik ongetwijfeld wel eens meer gebeuren: talentvolle leerlingen die een prachtig optreden verzorgen. Je herkent dan wellicht ook dezelfde jongeren die je de vorige jaren met hun instrument na schooltijd naar de academie zag trekken. Dacht je dan ook niet: jammer dat we dat talent pas ontdekken als de leerlingen al met een voet buiten de school staan? Misschien zorg je samen met collega's dat dat talent ook binnen de schoolmuren een forum krijgt. Misschien heb je op die manier al de weg gevonden naar CANON Cultuurcel om via dynamoPROJECT ondersteuning te krijgen en je dromen meer haalbaar en betaalbaar te maken ...

In dezelfde straat van de school waar ik zestien jaar les gaf, is ook de academie gevestigd. Er gebeuren daar geweldige dingen, maar dat bleef voor mijn collega's en mezelf toch een wereld apart. Zelfs bij een project waarbij ik poëzie, hedendaagse dans en beeld verbond, vergat ik de mogelijkheden van de meest nabije instelling, terwijl cultuureducatieve partners en lokale organisaties wel betrokken werden. Waarom ben ik de academie niet binnengestapt?, denk ik nu. Aan talentvolle docenten geen gebrek, maar ik kende ze gewoon niet.

Met Kunstkuur brengen we daar geleidelijk aan verandering in. Gestart in 2019 brengt Kunstkuur nu jaarlijks bijna 300 scholen in verbinding met academies. Leerkrachten ervaren gedurende drie jaar de artistieke versterking in hun school en docenten van de academie bereiken ook leerlingen die niet naar de academie komen of, beter nog, stimuleren kinderen en jongeren om een artistiek talent op te pikken en verder te ontwikkelen.

'We willen het muzische geïntegreerd aanbieden en daarbij kunnen we de expertise van de academie inzetten', zegt schooldirecteur Kim De Wilde. Geertje van Aken, leerkracht beeld aan een academie, vertelt dan weer hoeveel ze over klasmanagement geleerd heeft in de samenwerking. Het zijn twee voorbeelden uit de boeiende reportages over sterke Kunstkuurrealisaties. Niet alleen de leerkracht professionaliseert vanuit de werkvloer, ook leerlingen ervaren wat culturele expressie is en via de nodige reflectie op cultuur ontdekken ze vaker de 'betekenis' van de leerstof. Zo krijgen ze ook de kans om over de wereld te denken.

In deze publicatie komen mensen aan het woord die niet twijfelen aan Kunstkuur en cultuuronderwijs. Pedagoog Gert Biesta wijst op de unieke mogelijkheden die kunst biedt om in dialoog te gaan met de ons omringende wereld. Hij houdt dan ook een warm pleidooi voor een nieuwe benadering van de hedendaagse kunsteducatie. Andere ervaringsexperten betogen telkens in kleine stukjes wat Kunstkuur daartoe kan betekenen. Voorbeelden uit de dagelijkse lespraktijk tonen hoe haalbaar goed cultuuronderwijs kan zijn. De tips die ervaren 'Kunstkuurders' graag meegeven aan collega's, zorgen ervoor dat deze publicatie ook een instrument kan zijn.

Het belang van een cultuurtheorie die duidelijk aangeeft hoe cultuur werkt, is onontbeerlijk om een sterk cultuuronderwijs mogelijk te maken. *Cultuur in de Spiegel* is de cultuurtheorie die als inspiratiebron heeft gediend bij de Europese sleutelcompetenties en de vernieuwde eindtermen secundair onderwijs. We brengen beide dan ook graag opnieuw onder de aandacht.

We wensen jou alvast veel leesplezier en vooral inspiratie!

Dirk Terryn, coördinator
voor het team van CANON Cultuurcel

“

Vorming, het onderwijzen van waarheid, is dan ook onontbeerlijk om valse voorstellingen te bestrijden. Leerlingen moeten leren de mechanismen te herkennen waarmee hun perceptie gemanipuleerd wordt.”

– Piet Chielens, *Leren en Angst. Reflecties vanuit Cultuur in de Spiegel* (2019), p. 86-87 –

Kunstkuur. In dialogoog met de wereld en Gert Biesta

'Kunst biedt unieke mogelijkheden om in dialoog te gaan met de ons omringende wereld', stelt pedagoog Gert Biesta. Hij houdt dan ook een warm pleidooi voor een nieuwe benadering van de hedendaagse kunsteducatie.

CANON Cultuurcel sprak met hem over persoonsvorming, de educatieve waarde van kunst, onderwijzen als een proces van tonen en de betekenis daarvan voor Kunstkuur.

Kunstkuur. In dialoog met

De rol van kunst in onderwijs

Welk nut heeft kunst in onderwijs? Discussies impliceren vaak een rechtvaardiging van wat men doet. Dat geldt in het bijzonder voor de rol van kunsten in het onderwijs. Kunst doet iets voor wat echt belangrijk is, hoor je dan al gauw. Muziek is bijvoorbeeld nuttig voor de ontwikkeling van het brein. Maar zo'n rechtvaardiging blijkt bijzonder kwetsbaar op het moment dat wat eens zo centraal stond, aan belang inboet. Dan kunnen de kunsten even snel opzijgeschoven worden. Deze benadering doet de kunsten bovendien onrecht aan, want ze blijven slechts een middel om een hoger doel te realiseren.

De vraag waar kunst echt mee bezig is, wijst hier de weg. Kunst stelt vragen over wat het betekent om als mens op aarde een leven te leiden. Ze doet dat op een geheel eigen manier via eigen media en vormen. En net dát is ook de wezenlijke vraag voor het onderwijs. In het onderwijs ontmoet de zittende generatie (leerkrachten) de nieuwe generatie (leerlingen), waarbij de zittende generatie de nieuwe wil enthousiasmeren om haar leven ter hand te nemen. Kunst kan het onderwijs helpen omdat ze vormen aanbiedt om met de vragen van het leven aan de slag te gaan.

Onderwijs heeft een belangrijke persoonsvormende dimensie. Persoonsvorming is daarbij niet van buitenuit iemands persoonlijkheid modelleren naar een ideaalbeeld, maar eerder het geheel van onze inspanningen om leerlingen te enthousiasmeren en te equiperen om hun leven te leiden. De persoon is immers de manier waarop het individu bestaat. Persoonsvorming heeft dan ook te maken met onze vrijheid en onze mogelijkheid tot handelen. Die vrijheid stelt ons in staat om prachtige dingen te realiseren maar ook de meest verschrikkelijke ...

In dialoog met de wereld

Het onderwijs brengt leerlingen in dialoog met de wereld. Die wereld biedt hun veel kansen en mogelijkheden om te ontdekken, te experimenteren en zelf aan de slag te gaan. Tegelijkertijd doet de wereld ook een appel op hen. Juist daarom is de relatie tot de wereld er een van dialoog. Hannah Arendt wijst erop dat *begrijpen* niet hetzelfde is als *tot begrip komen*. Tot begrip komen is een proces zonder einde waarbij we ons steeds opnieuw proberen te verhouden tot en verzoenen met de werkelijkheid. We leggen ons niet neer bij de werkelijkheid, we gaan ermee in dialoog. Wat we precies moeten doen, blijft een open vraag. De wereld zegt ons immers niet wat er moet gebeuren. De wereld is ook niet onze thuis: we moeten onze thuis verlaten om thuis te komen in een wereld waar we niet altijd regie over hebben.

Handvatten voor dialoog

In het onderwijs is taal vaak het centrale medium om met de wereld in gesprek te gaan. Maar taal vermag niet alles. De meerwaarde van het kunstonderwijs bestaat erin dat het andere vormen biedt om in dialoog te gaan. Zo speelt in muziek taal nauwelijks een rol. Je komt er een aspect van je mens-zijn tegen dat je tijd moet geven. Je eigen denkprocessen gaan soms heel snel, maar bij muziek moet je nu eenmaal de tijd en het tempo respecteren. Ook in de beeldende kunsten, die een heel materieel karakter hebben, kan je je wil niet zomaar opleggen aan de materie. De beleving van die andere wetmatigheden biedt leerlingen niet alleen belangrijke oefenkansen, maar ook momenten waarop ze de wereld op een andere manier tegenkomen. We moeten de nieuwe generatie de kunsten gunnen, omdat hun wereld er breder door wordt en meer diepgang krijgt.

de wereld en Gert Biesta

De school is een bijzondere plaats, een plaats die we moeten koesteren en beschermen. In het Oudgrieks betekent σχολή (scholè) vrije tijd, de tijd wanneer je geen arbeid hoeft te verrichten. Het is een soort vrijplaats, niet een waar je zomaar doet wat je leuk vindt, maar eerder een die losgemaakt is van het economisch denken, waar we jongeren de tijd gunnen om in de wereld te komen. Hoe reëler dat kan, hoe beter het onderwijs zal zijn. Jongeren leren op school in de wereld komen en die beter begrijpen. Op die manier is de school tegelijkertijd een beschermde ruimte en een plek waar de wereld binnenkomt.

Omdat materie in de beeldende kunsten en het lichaam in dans minder elastisch zijn dan taal, brengen de kunsten andere facetten van de wereld binnen in het onderwijs, in zijn volle integriteit.

Grote namen uit de kunstgeschiedenis bieden houvast om in dialoog te treden met de wereld. Wat bezielt een kunstenaar om tot een werk te komen? Hoe komt het bijvoorbeeld dat Piet Mondriaan met zijn talent voor realisme – kijk maar naar zijn landschapsschilderkunst – naar pure abstracte kunst evolueerde?

Cultureel bewustzijn, expressie en kunstzinnige dialoog

Cultuur is de manier waarop we als mensen proberen om de wereld in te richten. Dat impliceert historisch, politiek en geografisch besef, wat niet zomaar samenvalt met een kunstzinnige dialoog. Kunsteducatie is immers niet identiek aan cultureel bewustzijn. Expressie speelt zeker een belangrijke rol bij de kunstzinnige dialoog, maar ook hier zijn er kanttekeningen te plaatsen. Ons onderwijs legt een grote druk op leerlingen. Door de prestatiegerichtheid raken jongeren in de knel.

Expressie kan dan een wonderoplossing lijken. Maar wat betekent 'zich uitdrukken'? Horen racistische ideeën of uitdrukkingen die alleen getuigen van een gerichtheid op zichzelf, daar ook bij?

Onderwijs moet een plek zijn waar leerlingen hun stem kunnen laten horen, maar wat ze zeggen moet de wereld kunnen ontmoeten. Dan pas kom je erachter of bijvoorbeeld de ideeën over je eigen identiteit helpen om een goed leven te leiden. Expressie staat dan ook in nauw verband met persoonsvorming. Het gaat immers nooit om wat je zelf wilt, maar wel om wat de wereld mogelijk maakt, rekening houdend met de grenzen die de wereld oplegt.

Kunst is educatief

Kunstenaars kunnen het onderwijs helpen bij de zoektocht van leerlingen naar een evenwicht tussen ruimte voor de eigen stem en respect voor de grenzen van de wereld. Ze reiken manieren aan om dat wankel evenwicht vorm te geven. In kunst zit dus iets educatiefs. Meer nog, kunstenaars helpen om iets toe te voegen aan culturele reflectie: ze wijzen op de taak om zorg te dragen voor de wereld. Kunstenaars brengen jongeren in contact met een wereld die niet geïnteresseerd is in reflectie, maar die zorg en aandacht nodig heeft. Ze wijzen erop – zelfs letterlijk in de video Kunstkuur in het secundair onderwijs – dat je niet altijd te snel naar de uitkomst moet hollen, maar voldoende tijd moet nemen om in het proces te blijven. Een Kunstkuurtraject wijst de leerkracht er telkens weer op dat ook het proces zijn waarde heeft.

Leerdoelen artistiek benaderen kan het curriculum bovendien in beweging brengen. Neem nu de vraag 'wat betekent natuurkunde-onderwijs?'. Natuurkunde is zo bekeken niet louter een set van

kennis en concepten die een leerling zich eigen dient te maken, maar juist een manier om in dialoog te treden met de wereld. Die dialoog legt telkens opnieuw een vraag bij ieder van ons: wat is de waarde van die specifieke manier om dat te doen? Zo krijgt natuurkunde betekenis voor de hele vraag van 'persoon-zijn'. De kunsten kunnen een rol spelen om een dergelijk vak opnieuw meer pedagogische betekenis te geven.

Kunst als gelijkmaker

Binnen onderwijs wordt het thema gelijk kansen vaak benaderd vanuit aspecten van een ongelijkheid waar andere uitkomsten mogelijk zijn. Daardoor komen we volgens mij al snel in een soort fuik terecht. Het 'in de wereld zijn' is juist een egaliserende vraag. Of iemand een hoog of een laag IQ heeft, al dan niet sterk is in taal of wiskunde: dat speelt absoluut geen rol voor het in de wereld zijn. In de video Kunstkuur in het secundair onderwijs komt dat bijzonder mooi aan bod: leerlingen uit een richting Personenzorg stoppen tijdens de lessen drama even met dat etiket te dragen en komen er zichzelf en de wereld tegen. De kunsten zorgen juist omwille van het appel op ons mens-zijn voor een gelijkmakende factor. Leerlingen die sterk zijn in klassiek schools werk, worstelen misschien met een artistieke aanpak, of omgekeerd. Dat leerlingen die diversiteit bij elkaar waarnemen is bijzonder waardevol. Nieuwe generaties telkens opnieuw enthousiasmeren om die existentiële vragen serieus te nemen is dé uitdaging en valt buiten beeld als we geobsedeerd raken door het meten van onderwijsopbrengsten.

Onderwijzen is tonen

Ik geloof nogal sterk in de oude didactische driehoek leerkracht-leerling-iets. Pedagogische relaties zijn immers driehoeksrelaties. De taak van de leerkracht bestaat erin de leerling ergens op te wijzen. Dat iets kan zowel klein (een opdracht die een leerling moet maken) of groot (de wereld) zijn. De leerkracht moet de leerling aan de slag laten gaan met een wereld buiten hemzelf, wat mooi verrat zit in het woord onderwijzen. Onderwijzen wijst immers weg van de leerkracht zelf. Leren doet een leerling voor de wereld. Onderwijzen heeft een belangrijke coachende kwaliteit, want het is niet louter kennis in leerlingen dumpen.

Toch heeft de leerkracht naast coachen ook een bijzondere rol. Hij is degene die selecteert waar hij de leerling op wijst en welke keuzes hij aanreikt en hoe hij daarbij de aandacht probeert te vangen. Onderwijzen is dan ook tonen. Het is een gebaar dat aangeeft om aandacht aan iets te besteden, te vragen om bij de les te blijven, maar ook om er zorg voor te dragen. Zo bekeken heeft het iets van tuinieren: de leerling ontmoet iets wat zijn zorg nodig heeft.

Begrijpen, interpreteren en betekenis geven zijn zonder twijfel belangrijke onderdelen van het cognitieve proces. Maar onderwijs beperkt zich daar niet toe. Er wordt een dimensie aan toegevoegd: wat vraagt dit van mij? Die vraag is niet geheel vrijblijvend. Leerlingen krijgen immers te maken met onderwerpen die ertoe doen. Hoe we er met de leerlingen toe komen om tot een oordeel te komen

op basis van wat ze bestudeerd en ervaren hebben, is een belangrijk moment. Verbeelding speelt een belangrijke rol om alternatieven af te wegen. De kunsten kunnen daarbij een motiverende rol spelen. Ze houden de mogelijkheid in om leerlingen én leerkracht te motiveren. Goede kunst heeft een ondersteunende kracht: muziek kan troost brengen, maar ook vreugde en steun bieden. Kunst helpt met andere woorden om in dialoog te blijven. Een overladen curriculum is niet meer steunend of voedend. Aandacht voor kunsten houdt de geest open.

Wederzijds leren

Kunstenaars kunnen leren van onderwijs. Meer dan wie ook hebben leerkrachten het besef van en ervaring met nieuwe generaties ontmoeten. Leerkrachten zijn experts die weten hoe met beperkte tijd en middelen om te gaan en naar leerlingen te communiceren wat geslaagd is en wat niet. Die expertise kunnen ze zeker delen met de kunstenaar, want kunstzinnige processen ondervinden vaak minder hinder van de druk van tijd, prestaties en doelen.

Op school zijn er voor leerkrachten ook veel kansen om te leren: van elkaar én van de kunstleerkracht. Zo komt in de video van Kunstkuur in het secundair onderwijs mooi naar voren hoe een leerkracht talen dankzij Kunstkuur het kunstzinnige in het taalonderwijs binnenbrengt, waardoor de talen meer betekenis krijgen en taalonderwijs gesterkt wordt in de realisatie van pedagogische ambities. Dat is zoveel waardevoller dan louter tijd claimen om aan kunst te doen. Cultuuronderwijs is belangrijk, maar de kunsten en kunstenaars ontmoeten in hun kunstenaarschap voegt een extra dimensie toe. Kunstkuur biedt volop kansen om daaraan te werken. •

11

Meer lezen?

Gert Biesta, *Door kunst onderwezen willen worden.*
Kunsteducatie 'na' Joseph Beuys, 2020

cultuurkuur.be/inspiratie/kunstkuurclips

“

De school is een belangrijke oefenplaats en niet zozeer een instrument in voorbereiding voor later. Het is de plek waar we tijd beschikbaar stellen aan nieuwe generaties om de wereld te ontmoeten en tijdens die ontmoeting ook zichzelf te ontmoeten.”

– Gert Biesta, *Leren en Angst. Reflecties vanuit Cultuur in de Spiegel* (2019), p. 61 –

Over de drempel

Kunstkuur wil jongeren over de drempel van het deeltijds kunstonderwijs tillen. Niet iedereen vindt altijd de weg of krijgt van thuis uit voldoende kansen om het dko op eigen houtje te ontdekken. Kunstkuur helpt jongeren de weg vinden naar ons sterk Vlaams deeltijds kunstonderwijs. Kunstkuur biedt talenten de kans om zich te ontplooien.

Kunst in de slipstream van de Bibtruck

Al vijf jaar trekken leerkrachten Yoeri en Julie van de Academie voor Beeldende Kunst & Media uit Genk in het spoor van de Bibtruck naar Genkse basisscholen. Net die link tussen boeken, taal en muzische vorming maakt dit Kunstkuurproject zo relevant. De halte vandaag? Vrije Basisschool Mickey Mouse-De Sleutel.

Altijd als de Bibtruck arriveert, is meester Yoeri of juf Julie van de academie ook van de partij. De leerlingen van basisschool Mickey Mouse-De Sleutel weten dat intussen goed. Yoeri haalt inkt, rollers, mooi papier en piepschuim uit de laadruimte van de Bibtruck. Daarmee experimenteert het derde leerjaar van juf Rita met diepdruk. Ze tekenen griezelige creaturen, krassen die in piepschuim en stempelen vervolgens alles op papier. Engerds met scheve neuzen, wratten en kriebelbaarden komen tot leven, recht uit Roald Dahls *Griezels*.

Een grote nood aan een sterkere muzische invulling

De Kunsttruck hing z'n karretje aan de al bestaande Bibtruck. Die mobiele bibliotheek doet maandelijks de Genkse basisscholen aan. Ze helpt de Kunsttruck op logistiek vlak en ondersteunt het project ook met een rijke boekenkennis en uitgebreide expertise.

Leerlingen van ruim 20 Genkse basisscholen worden in hun klas of schoolbib ondergedompeld in een lees- en beeldenbad. Dat gebeurt via de Kunsttruck, een initiatief van de bibliotheek en de Academie voor Beeldende Kunst & Media met de steun van Kunstkuur.

Docenten van de academie gaan aan de slag in het eerste tot het vierde leerjaar. Door te vertrekken vanuit boeken bevorderen ze het leesplezier. 'Dankzij Kunstkuur kunnen we cultuur uit vrije tijd via een ruim netwerk verbinden met het onderwijs. Omgekeerd verlagen we de drempel naar de bib', zegt bibliothecaris Geertje Descheemaeker.

'Wij delen onze expertise over technieken en materialen met leerkrachten', vertellen docenten Julie Van Aelst en Yoeri Slegers. 'Bij de leerlingen is de winst het grootst: we creëren een kwalitatieve leesomgeving en zetten hun verbeelding via taal om in beelden.'

Jan Colla

Diensthofd bibliotheek - Stad Genk

Het idee voor die combo kwam van enkele academieleerkrachten, onder wie (juf) Julie Van Aelst. Uit een enquête bij Genkse scholen bleek dat er een grote nood aan een sterkere muzische invulling was. Ook de koppeling van taal en kunst sloeg aan. De stad engageerde zich om het project in 14 scholen voor drie jaar te financieren, want taalachterstand en talentontwikkeling zijn in Genk belangrijke aandachtspunten.

Die drie jaar werden er vijf en met de komst van Kunstkuur kon ook het aantal deelnemende scholen uitbreiden. 'We bereiken nu alle 21 basisscholen van Genk, ook de buitengewone', zegt Julie. 'In elke school geven we in het spoor van de Bibtruck aan één klas twee lessen muzische vorming. De zeven scholen met de meeste GOK- en SES-uren krijgen dankzij Kunstkuur een intensiever traject.' Basisschool Mickey Mousse-De sleutel is er daar een van. Bij hen komt Yoeri vier lessen per maand co-teachen, twee uur in het vijfde en twee uur in het derde leerjaar. Er hoort ook een navormingstraject voor het hele schoolteam bij, gegeven door leerkrachten van de academie.

Beeld aan taal koppelen

Een boek is altijd het vertrekpunt voor de Kunsttrucklessen. 'De *Griezels* van vandaag zitten ook in onze taalmethode', zegt juf Rita. 'Zo sluit wat Yoeri doet aan bij de andere lessen. De muzische ideeën laat ik graag van hem komen omdat zijn expertise daarin veel groter is.' Maar zelf trekt ze dan ook haar schort aan. Ze helpt,

bevestigt waar nodig, kent de haantjes-de-voorste en de leerling die onzeker is. Dat maakt de wisselwerking sterk. En intussen steelt ze ideeën en werkvormen.

‘Yoeri brengt een boek op zo’n manier dat de taal van onze leerlingen sterk verrijkt wordt. Hij prikkelt die leerlingen zo sterk dat ze zelfs vragen naar het boek of er thuis rond gaan knutselen. Tel daarbij nog de dingen die hij maakt, de taal die daarbij komt kijken en elke leerling die op zijn niveau kan werken. Dat geeft een perfect plaatje. Ik zie leerlingen met zware rugzakjes hier tot rust komen en trots met hun werk zwaaien.’

Ook zelf steekt ze er veel van op. ‘Yoeri zegt altijd duidelijk hoe je eraan begint, wat de valkuilen zijn. Hij geeft nuttige tips over hoe je een verborstel vasthoudt, hoe je gebroken waskrijtjes voorkomt of duurzaam materiaal kan aankopen. Dat maakt dat ik me intussen genoeg gesterkt voel om dingen in de klas uit te proberen.’

Altijd op maat

Meester Yoeri Slegers co-teacht in de verschillende scholen met heel wat leerkrachten. ‘Die zijn allemaal anders’, zegt hij. ‘Juf Rita vindt het bijvoorbeeld belangrijk dat haar klas netjes achterblijft. Daar hou ik rekening mee. Sommigen komen zelf met boekideeën, maar er zijn er ook die onze tips handig vinden. Zo werk ik altijd een beetje op maat en altijd doet de leerkracht mee. Ik zie bij hen een grote groei. Ik neem dus niet alleen barrières bij leerlingen weg, maar ook bij de leerkrachten.’

Ik neem niet alleen barrières bij leerlingen weg, maar ook bij leerkrachten.”

– Yoeri Slegers, *leerkracht aan de Academie voor Beeldende Kunst & Media van Genk* –

En wat steken de academieleerkrachten zelf op? ‘Ik leer bij over leerlingen met leerproblemen en leer beter op hen inspelen’, zegt Julie. ‘Ook op het vlak van klasorganisatie sta ik sterker. Vroeger liet ik bijvoorbeeld alle leerlingen samen aan het bord een groen potlood halen. Nu weet ik dat ik ze beter per rij laat komen of gewoon een groen potlood op ieders bank kan leggen. Dit geeft ons bovendien de kans om bij leerlingen te komen die we anders niet bereiken. Ik zie nu ook meer de armoede in Genk. Ik leer deze stad dus beter kennen.’

Huisbezoeken

Voor leerlingen die veel talent en zin in deze lessen tonen, dokterde de academie een systeem van huisbezoeken uit. Julie: ‘De leerlingen moeten we niet overtuigen om naar de academie te komen, de ouders wel. Het vraagt een engagement van hen, want zij moeten voor deze jonge doelgroep nog taxi spelen. Daarom

Zowel de intensiteit als de duur van de samenwerking zorgt ervoor dat er heel wat ruimte is om verschillende werkvormen te onderzoeken. In de grootstedelijke context is die ruimte bijzonder waardevol, voor de leerling én voor de leerkracht. We hebben nood aan brugfiguren die een link zijn tussen kinderen, ouders en academie. Via een Kunstkuurtraject krijgen we de ruimte om samen met de vertrouwde klasleerkracht talenten op te sporen. Zowel kinderen als ouders met zeer diverse achtergronden maken vroeg kennis met het deeltijds kunstonderwijs. Ze komen er in contact met de rijkdom die diversiteit met zich meebrengt, nemen er actief deel aan cultuurbeleving en leren er ook informeel een taal: niet alleen Nederlands, maar ook een eigen beeldtaal. Kunstkuur is *the missing link* tussen opgroeiende kinderen en het dko!

Ellen Janssens

Directeur Sint-Lukasacademie Brussel

Tips van de leerkrachten

- De academieleerkracht is een belangrijke succesfactor. Julie en Yoeri zijn erg flexibel. Ze reiken nieuwe materialen en technieken aan én hebben oog voor de haalbaarheid van een activiteit in een gewone klasomgeving. Ze wijzen ook op mogelijkheden met aanwezig materiaal en benadrukken dat het proces, het experiment belangrijk is.
- Zorg voor een gemeenschappelijke voedingsbodem. Alle partners delen hier hetzelfde doel: het ontwikkelen van talenten en het verhogen van de taalvaardigheid.
- Treed ook naar buiten. Tijdens Jeugdboekenmaand bezoeken de deelnemende klassen de bibliotheek. Daar maken ze werkjes voor de tentoonstelling rond André Sollie. In juni is er een opendeurdag op de academie. Dat kan de aanleiding zijn om alle Kunsttruck-klassen met de bus naar daar te brengen voor een bezoek en workshop. Ook een tentoonstelling op het einde van het jaar in het shoppingcenter in Genk staat op het programma.
- Haal drempels bij ouders weg. Zij worden uitgenodigd op de laatste Kunsttruck-workshop om mee te komen doen. Met Kunsttruck-cheques werd de financiële drempel in het verleden verlaagd.

gaat een leerkracht van de academie samen met een vrijwilliger op huisbezoek. We hebben dan een kaartje bij waarop staat 'je kind heeft talent'. Dan zie je die ouders glunderen. Zo hebben we dit jaar nu toch een 10-tal leerlingen kunnen inschrijven.'

'Ons aandachtspunt voor de komende jaren is de expertisedeling. Hoe zorgen we dat de dingen die we leren, meer doorstromen naar alle academieleerkrachten? Hetzelfde geldt voor de scholen: hoe komen de muzische tips bij alle leerkrachten terecht? Graag willen we ook nog een partnerschap sluiten met een hogeschool om de effecten van de Kunsttruck te meten. Dit is een grootschalig en langlopend project. Het zou fijn zijn als we de impact wetenschappelijk in kaart konden brengen.' •

Kunstkuur in Overijse: 'Heerlijke samenwerking met constante wisselwerking'

De Gemeentelijke Basisschool in Jezus – Eik en de Gemeentelijke School voor Beeldende Kunsten in Overijse vonden elkaar in een Kunstkuur voor de derde graad. 'Wat als ...?' werd de rode draad waaraan de leerkrachten een heel programma ophingen. Beeld, kledingontwerp, natuur, geschiedenis: alles kreeg met alles te maken.

De leerlingen van het vijfde en zesde leerjaar zitten rond een grote tafel in de academie en piepen al eens naar de bladen die docent Lise Van den Broucke aan de muur heeft bevestigd. De foto's van modellen, kleding en feestjes roepen de sfeer op van de jaren 1920. In de klas hebben de kinderen een artikel onder de loep genomen, dat een terugkeer naar de *roaring twenties* voorspelt. Wat zijn die *roaring twenties* eigenlijk? En hoe zouden onze post-corona-twenties eruit kunnen zien? Worden dat even feestelijke jaren?

'Vanuit het verleden en het heden kijken we hoopvol naar de toekomst', legt Lise uit. Vandaag mogen de leerlingen hun eigen outfit ontwerpen. Ze mogen zich inspireren op de mode van 100 jaar geleden, maar Lise spoort hen vooral aan om na te denken over wat ze zelf graag willen dragen wanneer we weer zullen mogen feesten.

Chic comfort

Er komen enkele oude korsetten op tafel. 'Die wilden de vrouwen niet meer. Het mocht allemaal een beetje losser en comfortabeler.' Hoewel veel leerlingen de korsetten intrigerend en mooi vinden – en sommigen er zelfs eentje uitproberen – zijn ze het erover eens dat ze die ijzeren baleinen niet terug hoeven.

Ze gaan met papier, potlood, verf en lapjes stof aan de slag. Wanneer ze tegen het eind van de les hun ontwerpen aan de groep voorstellen, zien we veel goud en glitter, maar ook gemakkelijke broeken, losse rokken, fijn zittende jasjes en gepimpte *onesies*. Het comfort van een pyjama, de uitstraling van feestkleding: die teneur is vrij algemeen.

Ontwerpster in de dop

'Dit is een mooie stof', vindt Redayna, terwijl ze er glimlachend over streelt. Ze wil er een fijn zittende jurk van maken, met zowel moderne als ouderwetse accenten. 'Pofmouwtjes en schoudervullingen!' Haar vriendin Eline mikt met haar eigen ontwerp op chique *streetwear*: 'Ik vind dit leuk, maar Redayna kijkt er écht al lang naar uit: ze zou graag ontwerpster worden.' Redayna: 'Het lijkt me leuk om je ideeën met je eigen handen uit te werken.'

'We moeten de nieuwe generatie de kunsten gunnen', stelt Gert Biesta. En daarin heeft de school, als *vrijplaats*, los van economische wetmatigheden, een unieke rol. Helemaal mee eens.

De ironie wil dat je net op school de socio-economische kansenkloof ziet. Daarom zet Onderwijscentrum Gent in op ontwikkelkansen voor alle kinderen, met bijzondere aandacht voor kinderen in een kwetsbare situatie.

Gent is gezegend met vijf geëngageerde academies en een diverse waaier aan scholen. Samen smeden we in onze Brede Schoolwijken ambitieuze plannen. Een Kunstkuur biedt dan ruimte voor een verdiepend artistiek partnerschap. Met schitterende resultaten voor schoolteams, kunstenaars en kinderen.

Verdienen zij niet dat we het partnerschap tussen de academies en hun scholen structureel verankeren?

Brecht Demeulenaere
Directeur Onderwijscentrum Gent

Uitwisseling

Ook juf Griet Van Craenenbroeck is uitermate enthousiast over de Kunstkuur. 'Supertof vind ik het', zegt ze. 'Toen de directies het vorig jaar voorstelden, zei ik meteen ja, zelfs al wist ik nog niet goed wat het precies inhield. Ik hou ervan om nieuwe mogelijkheden te ontdekken en op andere manieren te leren werken. Lise en ik trekken het project echt samen en we proberen alles met elkaar te linken. Al wat we in de academie doen, sluit perfect aan bij wat we doen in de klas. Met ons thema kunnen we dan ook alle kanten uit. Intussen komen de ideeën haast vanzelf. Het is echt een heerlijke samenwerking met een constante wisselwerking.'

Voor Griet en Lise is het duidelijk: niet alleen de leerlingen leren voortdurend dingen die ze zonder Kunstkuur niet zomaar aangereikt zouden krijgen. Ook zichzelf leren van elkaar. Griet: 'Ik steek veel op over kunst- en tekentechnieken.' Lise: 'En vanuit de academie waren wij aan het zoeken naar een nieuwe aanpak in onze evaluatie. We wilden de rapporten anders en interactiever. We wisselen dus ook heel wat werkwijzen en methodes uit.'

“

Dankzij een Kunstkuur van drie jaar wordt cultuur meer dan hier of daar een workshop: het wordt een systeem en de leerlingen worden cultuurparticipanten.”

– Floris Dehantschutter, directeur van de Gemeentelijke School voor
– Beeldende Kunsten van Overijse –

De meerwaarde voor de leerlingen zit volgens hen vooral in de mogelijkheid om in veel domeinen tegelijk te groeien, net doordat de blik ruimer is dan één les per keer. Wiskunde, taal, maatschappijkritiek, filosoferen, wereldoriëntatie, creativiteit: het heeft allemaal met elkaar te maken.

Cultuurparticipatie

Floris Dehantschutter, directeur van de academie: 'De betrokken leerkrachten stonden onmiddellijk voor Kunstkuur open en zagen ook de noodzaak van meer versmelting tussen dagonderwijs en deeltijds kunstonderwijs. Je kunt van kunst perfect de lijm maken tussen een heleboel verschillende dingen. Daardoor haal je plots doelstellingen die anders moeilijk liggen. We willen niet zozeer kunstenaars van onze leerlingen maken, wel cultuurparticipanten. Door ze drie jaar lang op dit traject mee te nemen, wordt cultuur meer dan hier of daar een workshop: het wordt een systeem.' •

Tips van de leerkrachten

Tips van directeur Floris Dehantschutter:

- **Spring erin!** Zie het als een avontuur dat je met elkaar aangaat. Als je maar openstaat voor elkaars werkmethodes, gebeuren er gegarandeerd fantastische dingen.
- **Ga naar de academie.** Een andere leeromgeving, een andere sfeer = andere mogelijkheden.
- **Betrek collega's.** Laat andere leerkrachten minstens komen kijken naar wat je doet. Zo volgen ze mee op wat er gebeurt, steken ze misschien zelf iets op, en raken ze misschien geïnspireerd om ook in een Kunstkuur te duiken.

Tips van juf Griet:

- **Laat het los.** Bekijk even vanop afstand wat er gebeurt. Veel leerkrachten durven dat niet en houden krampachtig vast aan hun lessen. In zo'n Kunstkuur gebeurt heel veel waarvan de kinderen dezelfde dingen én meer kunnen opsteken.
- **Laat de kinderen groeien.** Een Kunstkuur is een groeiproces. Misschien is niet iedereen van de eerste minuut mee. Ook daar: laat even los en bekijk wat er gebeurt. Uiteindelijk gebeuren er fantastische dingen, dat staat vast.
- **Bekijk het als een puzzel.** We doen nu modeontwerp en geschiedenis. We hebben al taal en wereldoriëntatie. Zo komt er langzaam een patroon in dat almaar groeit: het volgende puzzelstuk past in het vorige – dat is echt tof.

Kunstkuren met OKAN: 'We hebben meteen samen een adem gevonden'

Kunstacademie Zaventem en de OKAN-afdeling van GO! Kompaz Zaventem onderhouden al jaren goede contacten. Een structurele samenwerking die de nadruk op spreekdurf legt, daar droomden ze van. Zonder Kunstkuur bleek dat niet haalbaar, maar mét was het plan snel in kannen en kruiken.

Kuku, zo staat het op dondernaamiddag op het lessenrooster van de OKAN-leerlingen van GO! Kompaz Zaventem. Het zijn dramalessen waarvoor een flinke groep tieners van de instroom- en verdiepingsfase naar de naburige kunstacademie trekt. 'Deze Kuku- of Kunstkuurlessen sluiten perfect aan bij wat wij in de klas doen, het Nederlands oefenen', klinkt het bij hun leerkrachten Robin Vanhaeren en Hanna Neyens.

Spreekdurf is de rode draad. 'Zo ging het daarnet over emoties. Wij kunnen in de klas ook wel kaartjes tonen en de woorden aanleren, maar hier spelen ze die ook en ontdekken ze dat er **meer mogelijkheden zijn om te communiceren dan met taal alleen**. Ondertussen leren ze elkaar beter kennen en vertrouwen, over de klasgrenzen heen. Dat helpt en **versnelt het proces van openbloeien**.'

'Als we een tijdje aan een tekst gewerkt hebben en de leerlingen brengen die dan op het podium, dan zie je echt al talenten bovendrijven', zegt Hanna enthousiast. 'Sommigen zijn nog maar pas hier, spreken nauwelijks Nederlands, maar staan wel al een Oesje van Kamiel Spiessens op te voeren. **Een beginnend beeld van een leerling kan hier helemaal omslaan**.'

Naar de kern van je communicatie

In het verleden hadden Robin en Hanna wel al geprobeerd om drama te geven. 'Maar we bleven op een bepaald punt steken. Erg artistiek was het niet.' **Inspireer ons met materialen en werkvormen**, vroegen ze daarom aan Jan Fonteyn, drama-docent van de academie. Die sippelen nu stilletjes in hun eigen lessen door: 'In de klas herhalen we de teksten, of bereiden we materiaal voor dat we hier gebruiken.'

'Robin en Hanna doen tijdens de lessen op de academie ook fantastisch mee', voegt Jan toe. 'We hebben meteen samen een adem gevonden. Tot nu heb ik de lessen geleid. Stilaan nemen zij over, zodat ze **de werkvormen helemaal in de vingers krijgen**.'

Steekt ook de academie er iets van op? Jan knikt: 'Ik kan nogal snel verdwalen in mijn woorden. Het is interessant om te zien hoe Robin en Hanna met de leerlingen communiceren. Naar

Een weg vinden naar zinvolle vrijetijdsbesteding is voor veel van onze leerlingen uit het buitengewoon onderwijs geen evidentie. Ze vallen vaak uit de boot in het doorsneecircuit van vrijetijdsaanbod.

Naar buiten komen, hun plek vinden in de maatschappij is zo belangrijk voor hun zelfbeeld, hun zelfwaarde. Bovendien zijn beeldexpressie, muziek, drama, dans net voor onze doelgroepen vaak een manier om zich te uiten, te communiceren, te tonen wie ze echt zijn met hun beperking op de achtergrond.

Daarom is het zo belangrijk dat ook zij hun plaats verdienen in de academies.

Kunstkuur helpt ons hierbij. Met de eigen vertrouwde juf naar de academie, les krijgen van de Kunstkuurjuf die ze kennen van op school, ouders die tijdens een toonmomentje de leerkrachten van de academie ontmoeten en vertrouwen winnen om hun kind te durven loslaten en te laten groeien.

Annick De Houwer
Leerkracht buitengewoon basisonderwijs
(GO! De 3master)

de kern gaan, dat leer ik van hen en pak ik ook mee naar mijn reguliere leerlingen, want die meertaligheid is steeds prominenter aanwezig in onze klassen.'

Tijd nemen voor de inhoud

De Kuku-lessen voelen niet als taallessen aan, maar uiteraard wordt er stilgestaan bij de inhoud van de korte teksten en dialogen die ze oefenen. Waarover gaat het? Wie zegt het, waarom en hoe gebeurt het? 'We nemen de tijd om alles tekstueel uit te leggen en goed inhoudelijk te vatten. Ik beseft dat ik tijdens deze lessen geen toekomstige theatermakers aan het maken ben. Maar ik geef rugzakken aan jonge zielen mee om het leven aan te kunnen en te vatten. Dat geeft mij vuur.'

'Voor dit project baseren we ons op de leermodules van de derde graad drama van de academie. Hoe ga je van improvisatie naar een eigengemaakte tekst? Naar een opgelegde tekst? De ene wordt de maker van de andere zijn verhaal', vertelt Jan. 'We hebben de overlap met onze ontwikkelingsdoelen in kaart gebracht. Er zijn best veel gelijkenissen', vult Robin aan.

Elkaars wereld leren kennen

De twee partners doen ook samen extra-murosactiviteiten. Een schoolvoorstelling, een leuk bezoek aan Brussel ... 'Zo raakt het echt verweven op een ongedwongen manier. Op de opendeurdag van de kunstacademie organiseren we ook een open les voor de OKAN-leerlingen en hun ouders.'

Ik geef rugzakken aan jonge zielen mee om het leven aan te kunnen en te vatten. Dat geeft mij vuur. ”

– Jan Fonteyn, dramadocent van Kunstacademie Zaventem –

Dit is het eerste jaar van hun driejarige Kunstkuur-samenwerking. Hoe het verder zal lopen? De volgende twee jaar zullen de collega's van Robin en Hanna met de dramalessen kennismaken. 'Ook de ouders willen we er nog bij betrekken. Mogelijk organiseren we in CC De Factorij een toonmoment. We zijn nog op zoek naar hoe we dat net vorm zullen geven. Inhoudelijk zou het super zijn om daar van de technici te leren wat licht en geluid is en om zo hun technische bagage aan te vullen. Wie weet vindt er zo wel iemand zijn droomjob?' •

Tips van de leerkrachten

- **Blijf je grenzen verleggen, de deuren openhouden.** 'Zo hebben we elkaar ook leren kennen. Het is meer dan onze vier muren, er is nog een hele wereld die leuk is om te ontdekken.'
- **Denk na over de locatie.** 'In de klas zouden we niet hetzelfde bereiken. Hier valt de rugzak af, prikkelt en inspireert de omgeving. En de leerlingen zijn ook weer een stapje dichterbij om in hun vrije tijd naar de academie te komen. Dat heeft effect: enkele meisjes hebben zich al aangesloten bij de beeldafdeling. Ook voor muziek zijn er aanvragen.'
- **Zoek organisch de beste werkmethode.** Typisch aan OKAN zijn de vele in- en uitstromers doorheen het schooljaar. 'Nu kwamen er door de internationale crisissen plots zoveel nieuwe gezichten bij dat we de lessen moesten herdenken. De mondigste groep bleef wat op zijn honger zitten, bleek uit een korte evaluatie. Daarom krijgen ze nu in een aparte groep les.'
- **Kijk wie er baat bij heeft.** 'Het project is eigenlijk bedoeld voor de OKAN-leerlingen van de instroom- en de verdiepingsfase. Toch sluiten er ook enkele leerlingen aan die al in de uitstroomb fase zitten. Omdat ze het zo fijn vinden en het past in hun nieuwe uurrooster. Of omdat een leerling nog echt aan spreekdurf moet werken. Of gewoon omdat iemand helemaal opfleurt in een artistieke omgeving.'

Cultureel bewustzijn en culturele expressie versterken

Kunstkuur biedt de kans om de lessen cultuurrijk te benaderen. De leerinhouden krijgen meer betekenis, jongeren gaan creatief aan de slag en zo werk je aan de versterking van het cultureel bewustzijn en de culturele expressie. De 'leerkracht in de kunsten' voegt zijn expertise toe aan die van de vak- of klasleerkracht. Samen gaan ze voor een sterk cultuuronderwijs en leren ze van elkaar.

Poëzie raakt niet alleen geschiedenis, maar ook jongeren in het college

Hoe kan je de vakken Nederlands, geschiedenis, godsdienst, Latijn en plastische opvoeding laten samenwerken om onderwijs nog betekenisvoller te maken? In het Onze-Lieve-Vrouwecollege (OLVA) in Assebroek bij Brugge bewijzen ze dat het kan. In september startten gedreven vakleerkrachten samen met een docente beeld van de Stedelijke Academie aan een drie jaar durende kuur. Niet zomaar een kuur, maar een heuse 'Kunstkuur'. Over de kracht van beelden. Over idolen en hun sokkels.

Betekenis geven

De Directeur Danny Van De Velde van OLVA was van in het begin overtuigd van de meerwaarde van Kunstkuur en nam het initiatief: 'De school en de academie kenden elkaar nog niet. Maar OLVA heeft een lange traditie in cultuur. We hebben dit project aansluiting laten vinden bij de cultuurvisie van de school, waar we een tienpuntenplan voor uitschreven.'

23

De scholen van vandaag worden uitgedaagd om in alle graden/domeinen van het onderwijsaanbod kwaliteitsvol cultuuronderwijs te ontwikkelen.

Structureel ingebed cultuuronderwijs biedt heel wat mogelijkheden om talenten, culturele/creatieve vaardigheden van leerlingen te ontdekken/te stimuleren.

De ontwikkeling van hun cultureel (zelf) bewustzijn vraagt om een geïntegreerde benadering van cultuuronderwijs in nagenoeg alle leergebieden/vakken, vanuit een duidelijke schoolvisie (schoolwerkplan) en een nascholingsplan voor leraren. Dit alles begint immers bij een geëngageerde leraar, die gestimuleerd wordt om bewust verbanden met cultuur te leggen, om verschillende media in de lessen of projecten te betrekken en dat ook van de leerlingen verwacht.

An Bruggeman

Pedagogisch begeleider secundair en deeltijds kunstonderwijs bij GO! - beeldende, audiovisuele en grafische kunsten

De twee godsdienstleerkrachten Bart en Lies beten de spits af. 'Godsdienst is geen populair vak. De vooringenomenheid is vaak groot. Dankzij Kunstkuur kan ik aan dingen betekenis geven, wat voorheen niet lukte', legt Bart uit. 'Ook religieuze thema's kan je creatief uitwerken. Het scheppingsverhaal is daar een mooi voorbeeld van. Leerlingen ontdekken gaandeweg nog andere expressievormen om uit te drukken wie ze zijn. Op die manier draagt Kunstkuur zonder twijfel bij aan de identiteitsvorming van jongeren.'

De lat hoger leggen

'Tijdens de lessen Nederlands vroegen we ons af wat theatertaal is en hoe je de brug slaat naar idolen', vertelt een enthousiaste leerling. 'En zo kwamen we uiteindelijk weer uit bij wie we zelf zijn, onze helden, stereotypering en vooroordelen.' Joost Goethals, directeur van de academie Brugge DKO voegt eraan toe: 'De collage gedichten die de leerlingen in de les Nederlands maakten, was het vertrekpunt voor een volgende stap. Met Tiny Vanheerswynghele, leerkracht beeld van de academie, zochten we naar een creatieve verwerking. Niet altijd evident bij een grote klasgroep, maar zo kunnen we de lat weer hoger leggen. Kunstenaars zoals Claes Oldenburg, Louise Nevelson, maar ook modeontwerper Raf Simons boden inspiratie. Vanuit een kunstenaar, een idee of techniek verwant aan de drukkunst ging elke leerling aan de slag met zijn of haar gedicht. Het geheel was gedurende drie weken te bewonderen in de inkom- en trappenhal van de school.'

Het resultaat mag er zijn. 'Het schooljaar is nog niet afgelopen, maar ik denk dat ik nu al kan stellen dat de samenwerking met OLVA en de daaruit vloeiende Kunstkuur zeker verrijkend is', merkt Joost Goethals op. 'En qua professionalisering van de leerkrachten kan het echt wel tellen.'

Tips van de leerkrachten

- Leg de lat hoog genoeg: stel gerichte vragen in functie van je doel. Pas niet zomaar losse ideeën toe.
- Leer zelf ontdekken en leer zelf bij waar je met kunst naartoe kan.
- Zoek bij creatie-opdrachten hoe je leerlingen kan stimuleren om een persoonlijke indruk of ervaring uit te drukken.
- Zorg voor een goede fysieke ruimte waar interactie met de leerlingen mogelijk is.

“

Ik ga nu veel liever naar school,
die lessen maken voor mij echt het verschil.”

– Leerling derde jaar Economie –

En de meerwaarde voor de leerlingen? 'Ik ga nu veel liever naar school, die lessen maken voor mij echt het verschil', glundert een leerling. En zeg nu zelf, klinkt dat niet als muziek in de (school) oren? ●

Leerstof herhalen, verdiepen en verwerken via beeld, dans en woord? Kunstuur toont hoe het kan.

Tijdens muzische vorming dansen ze hoofdletters of zingen ze het verloop van de Eerste Wereldoorlog in een marslied. De krantenartikels die de leerlingen in de taalles schreven? Die gieten ze in een mediageniek journaal. Zo wekken Anke Vrinssen van Kunstacademie Dilsen-Stokkem en leerkrachten Els Coox en Ines Ramakers van Stedelijke Basisschool De Horizon in Rotem de leerstof echt tot leven.

Juf Ines en juf Els hebben elk een derde leerjaar onder hun hoede. Als parallelcollega's werken ze nauw samen. In het verleden zetten ze ook al samen hun schouders onder twee dynamoPROJECTen. Zo leerden ze woorddocent Anke van de academie kennen. Met deze Kunstuur gaan ze nog een stapje verder.

25

Er is een belangrijk onderscheid tussen fantasie en verbeelding. Fantasie is het opsluiten van zichzelf in het eigen wereldje, het ontkennen van de werkelijkheid. Verbeeldend onderwijs daarentegen verbindt met de wereld. Door zijn verbeeldingskracht te versterken leert de leerling zichzelf, de anderen en de dingen opnieuw te zien. In dat verbeeldingsproces ontstaat iets nieuws. Wat vertrouwd is, wordt verrijkt met nieuwe ervaringen en komt in een ander licht te staan. Traditie en cultuur worden weer nieuw in levende beelden en nieuwe vormen. Verbeelding laat ons een blik werpen op de werkelijkheid zoals ze nog niet is, maar zou kunnen worden. De verbeeldende leraar weet dat cultuurvernieuwing tot stand komt door de verbeelding.

Carl Snoecx

Theoloog en filosoof

Voormalig leraar, directeur en pedagogisch begeleider bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen

En hoe. Hun lessen taal, wereldoriëntatie en rekenen vormen het uitgangspunt voor de muzische lessen die ze al co-teachend geven. Elke twee weken komt Anke voor vier uur naar de klas. De twee derde leerjaren voegen ze op die momenten samen. 'Zo zijn we met drie om te begeleiden en dingen van elkaar op te pikken. Het is bovendien mooi om te zien hoe die twee klassen zich intussen vermengen. Ook op de speelplaats.'

'Met beeld, dans, muziek en audiovisuele technieken herhalen en verwerken we dan de leerstof uit de andere lessen. Zo proberen we die dieper te verankeren in het cultureel bewustzijn van elke leerling. De extra ervaringen en linkjes die we leggen, zorgen daarvoor. Als het mogelijk is om in die vier uur meerdere muzische domeinen te stoppen, dan doen we dat.'

Samen experimenteren en leren

De voorbeelden van die aanpak zitten in een dikke map vol lesvoorbereidingen. Anke pikt er enkele uit: 'Tijdens het WO-thema natuur maakten we keramieken bloemen van natuurklei. Toen het krantenartikel in de lessen taal aan bod kwam, hebben we kleding van kranten ontworpen en een modeshow gehouden. Voor het thema reclame hebben ze dan weer zelf een nieuw product bedacht. Van poezenwijn tot een douchekop waar de zeep al met het water uitkwam. Dat product hebben ze dan eerst geschetst en nadien maakten ze er een reclamespot voor.'

Uit dat laatste voorbeeld leerden ze dat zelf filmen nog moeilijk is in het derde leerjaar. Het illustreert hoe niet alle lessen perfect volgens plan verlopen. 'Maar dat begrijpen ze hier', zegt Anke. 'We vinden het belangrijk dat wijzelf en de leerlingen volop kunnen experimenteren. Ik ben docent woord, maar probeer hier ook dans, muziek en beeld uit. Zo leren we samen.' 'Soms zou ik wel wat meer Anke willen zijn', lacht Ines. 'Gewoon durven en niet te veel piekeren over wat er allemaal mis kan lopen, dat is zo'n sterkte van haar.'

“

We vinden het belangrijk dat wijzelf en de leerlingen volop kunnen experimenteren.”

– Anke Vrinssen, woorddocent aan Kunstacademie Dilsen-Stokkem –

Anke: 'En ik kijk even vaak met grote ogen naar Ines en Els. Hoe zij met leerlingen omgaan die niet meteen meekunnen bijvoorbeeld. Ook van hun klasmanagement leer ik. In de academie zitten we nooit met zulke grote groepen.'

Meesters van de brainstorm

Elke maandagochtend rond elf uur heeft het drietal een online overleg om de lessen voor te bereiden. 'Dat lukt beter dan tijdens de middagpauze, want dan komt er vaak toch van alles tussen.' 'We zijn intussen meesters in het brainstormen geworden', zegt Anke. 'Het is dan zo fijn dat niet alle ideeën van mij moeten komen. We zijn na twee schooljaren al echt goed op elkaar ingespeeld.'

Er rest hun nog één Kunstkuurjaar. Aan mogelijke onderwerpen en ideeën ontbreekt het hun alvast niet. Ook op het vlak van differentiatie willen ze nog stappen zetten. Anke: 'We willen de leerlingen nog vaker helemaal zelf laten kiezen tussen de verschillende muzische domeinen, waarbij ieder van ons drie de leiding neemt over een onderdeel. "Iedereen een ster" heet onze Kunstkuur, zodat iedereen zijn talenten beter kan ontdekken. Omdat Ines en Els intussen al stevig in hun muzische schoenen staan en zelf een activiteit kunnen leiden, kunnen we dus al meer in aparte groepjes werken.'

Kansen om te schitteren

En wat doet het met de leerlingen? 'Als er muzische vorming op onze tijdlijn in de klas staat, dan juichen ze in koor', vertelt Els. 'Ze groeien ook op sociaal vlak. Sommige leerlingen komen nu bijvoorbeeld sneller uit hun comfortzone. En een leerling die altijd in de picture wil staan, helpt nu vaker een stille klasgenoot. Hij weet immers dat hij over twee weken weer een kans krijgt om te schitteren. Doordat Anke op een andere manier naar de leerlingen kijkt, geeft ze een afwachtende leerling ook gemakkelijker een hoofdrol. En die staat daar dan, soms tegen onze verwachtingen in, fier te blinken. Dat is zo mooi.' •

Na bijna drie schooljaren 'Kunstkuren' kunnen we terugblikken op een zeer geslaagd initiatief. Door de nauwe samenwerking met de leerkrachten van de academie Sint-Lukas werken we nu projecten wereldoriëntatie uit waarbij de koppeling met de verschillende muzische domeinen een evidentie is geworden. Ook andere vakken vinden hun plek binnen de projecten: wiskunde, lichamelijke opvoeding, taal... Ons leerplan ZILL is erg geschikt voor deze manier van werken. De brede benadering van zo'n thema geeft kinderen meer kansen om de wereld vanuit verschillende oogpunten te bekijken, de culturele vaardigheden intenser te ontwikkelen en te oefenen en dieper in een thema te duiken. We merken dat de leerstof zo ook beter blijft hangen en dat de betrokkenheid verhoogt.

Eva Vandersypen
Directeur Sint-Albertschool
(Sint-Jans-Molenbeek)

Tips van de leerkrachten

- Het is belangrijk dat de betrokken leerkrachten mee zijn in het muzische verhaal. Hier staan ze open voor experimenteren.
- Om de twee weken een blok van twee keer twee lesuren met een middagpauze tussen heeft voordelen. Vorig jaar kwam Anke elke week twee uur. Toen kregen we veel ideeën minder goed uit- en afgewerkt.
- Een derde leerjaar heeft de ideale leeftijd om te experimenteren: ze kunnen al heel wat en tegelijk speelt hun stoere kantje nog niet op.

Thomas More bouwt culturele leerlijn in bij bacheloropleiding leerkracht lager onderwijs

De educatieve bacheloropleiding voor Lager Onderwijs van Thomas More Mechelen wil sterker inzetten op cultureel bewustzijn. De hogeschool doet dat door een leerlijn in te bouwen die gebaseerd is op de culturele vaardigheden van *Cultuur in de Spiegel*. Om de invulling te versterken roepen ze met deze Kunstkuur de hulp in van Polien Boons van de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten van Mechelen.

'Cultuur kwam zeker al aan bod in de opleiding, maar dat was eerder fragmentair', vertelt docente Tine Van den Eynde. 'Vanuit Thomas More kwam de vraag om een leerlijn uit te werken doorheen de volledige opleiding. Ik ging de expertopleiding rond *Cultuur in de Spiegel* volgen en combineerde dat met een analyse van de opleiding. Wat deden we al? Waar lagen de kansen? Daar ontstonden de kiemen voor de leerlijn.'

Met die ruwe kiemen stapte Tine naar de academie waar ze zelf les volgde. De grootste noden zaten in onwetendheid en beperkte ervaring. Bij verschillende docenten was er veel onzekerheid rond cultureel bewustzijn en culturele expressie. Ze zochten dus iemand met de juiste mindset die invulling kon geven aan de leerlijn.

'Polien en ik merkten ook dat collega's niet altijd over de juiste taal en handvaten beschikken', zegt Tine. 'Als je iets niet kan benoemen, dan (her)ken je het niet, en als je het niet (her)kent, kan je het niet benoemen. Ook dat is iets wat Polien aanreikt en waarin ze ons ondersteunt.'

Bewustmaking als eerste stap

'Vaak is benoemen op zich al voldoende om verandering in gang te zetten', beaamt Polien Boons, kunstnares en leerkracht dko. 'Het is mijn taak om de docenten bewuster en alerter te maken. Ik wil hun de juiste taal geven zodat ze er sterker bij stilstaan en de taal ook zelf gaan gebruiken.'

In het eerste jaar van de Kunstkuur werkte Polien een aantal lessen mee uit en had ze ook een observerende rol. In het tweede en derde jaar zal ze de docenten bijstaan in de integratie van cultureel bewustzijn en culturele expressie in de lessen. 'Er waren twee thema's waarin we vorig jaar met verschillende collega's al ingezet hebben op cultuur', zegt Tine. 'Die lessen werkte Polien verder uit. Een deel gaven we samen, als co-teachers. Als team leren we enorm veel van haar.'

Een academie en een leerplichtschool: ze inspireren elkaar, professionaliseren samen.

Beide werken aan culturele en artistieke competentie, aan talige competentie, aan het belang van lezen, aan het ontdekken van nieuwe werelden en ideeën via boeken.

Ze denken na over hoe ze bij leerlingen in verschillende vakken, vanuit diverse leerplannen, de verbeelding kunnen prikkelen. Verbeelding en creativiteit, creatief denken, het opent deuren. De toekomst vraagt creatieve mensen die oplossingen bedenken voor boeiende uitdagingen, die out of the box denken, die niet enkel buiten de lijntjes durven kleuren, maar ook nieuwe lijnen durven trekken. Zo genereren we nieuwe ideeën. In de maatschappij en in ons persoonlijk leven worden we met uitdagingen geconfronteerd. Hoe fijn is dan het idee dat we met Kunstkuur daartoe kunnen bijdragen?

Marleen Lippens

Pedagogisch begeleider bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen - coördinatie Nederlands en taalbeleid/kso en dko

Leerlijn door 11 thema's en 3 studie jaren

Naast stage en de vakken van de lagere school bestaat de opleiding aan Thomas More Mechelen uit elf thema's waarin leerinhouden geïntegreerd zijn. Daarin wordt de culturele leerlijn opgebouwd en binnen de elf thema's komen de culturele vaardigheden aan bod.

Dankzij een Kunstkuur van drie jaar wordt cultuur meer dan hier of daar een workshop: het wordt een systeem en de leerlingen worden cultuurparticipanten.”

– Floris Dehantschutter, directeur van de Gemeentelijke School voor
– Beeldende Kunsten van Overijse –

'Het vraagt wel tijd om alles te laten inzinken en je er zeker bij te voelen', zegt Tine. 'Het blijft groeien. Gelukkig zijn alle collega's mee op de boot gesprongen. We kunnen dit enkel verwezenlijken omdat het hele team meewerkt.'

De kracht van verbeelding

Een mooi voorbeeld is het thema 'leer-kracht' in de eerste fase van de opleiding. Hier leren de studenten lesvoorbereidingen maken binnen verschillende vakken. Niet iets waarbij je meteen aan cultuur denkt. Maar wat als je het koppelt aan Alice in Wonderland? Alle docenten waren bereid om het te proberen. Sommigen kwamen zelfs verkleed en brachten konijnen mee! 'De verdienste van Polien en Kunstkuur is dat we eerst hebben ingezet op verbeelden, terwijl het gaat over lesvoorbereidingen', legt Tine uit. 'Om vat te krijgen op Alice in Wonderland, Lewis Carroll, het Victoriaanse tijdperk, maar evengoed op verschillende versies en illustraties, hebben we de studenten eerst zelf laten verbeelden.'

Ze leren ook spelen met taal en rekenen. Voor de lesvoorbereiding wiskunde moesten de studenten rekenproblemen bedenken. Zo kwamen ze uit bij de vraag: 'Hoeveel koekjes moet Alice eten om genoeg te krimpen?'

Culturele vaardigheden als uitgangspunt

In het thema 'kinderen van de muzen' geven de afstudeerders zelf een les muzische vorming aan de starters van de opleiding. De culturele vaardigheden en dragers van *Cultuur in de Spiegel* zijn daarin mooi geïntegreerd. In een van de lessen gingen de studenten bijvoorbeeld aan de slag met readymades, alledaagse voorwerpen die tot kunst worden verheven. De derdejaars verruimden het cultureel bewustzijn van de eerstejaars door heel expliciet in te gaan op het werk van Marcel Duchamp. Wat betekende dat in die tijd? Hoe kijken we daar nu naar?

Toen we de vraag kregen om samen te werken in een Kunstkuurtraject, waren we meteen enthousiast. Als erfgoedcel willen we het historisch en cultureel bewustzijn van jongeren vergroten. Erfgoed wordt ten onrechte vaak enkel met het leven van vroeger geassocieerd. Iets is pas erfgoed als het 'leeft' en beleefd wordt. Door te werken rond tradities, rituelen, erfgoedplekken en voorwerpen leren leerlingen hun eigen omgeving en leefwereld door een andere bril bekijken en het belang van erfgoed inzien. Dat is onze rol binnen het Kunstkuurtraject. We denken mee na over projecten die de link leggen met lokaal erfgoed, en zorgen voor inhoudelijke verdieping. Die nieuwe inhouden bieden op hun beurt inspiratie aan de docenten van de academie. Erfgoed en creatief bezig zijn via kunst, dat werkt zo versterkend.

Sofie De Veirman
Coördinator erfgoedcel Dijk92

Wanneer de mensheid het vuur ontdekte, is niet zeker. Vuur werd ook gebruikt bij het vertellen van verhalen of het bekijken van de magische rotsschilderingen.

Ook op school speelt vuur of bevoegenheid een belangrijke rol. School is de unieke plaats waar kinderen iets krijgen en ontdekken wat ze elders niet krijgen. Je leert er in eerste instantie lezen, schrijven en cijferen, een culturele verworvenheid niet doorgegeven door de natuur (of genen). Dankzij die basisvaardigheden kom je in contact met andere mensen, gewoonten en ideeën.

Bij het vuur werd ooit het startschot gegeven voor cultuur. Volgens de Griekse mythologie stal Prometheus het vuur van de goden en gaf het door aan de mens. Zo werd hij misschien wel de eerste leraar, want hij leerde de mens om met het vuur metaal te bewerken. De tijd van de leraar als god ligt allang achter ons. Toch kan een cultureel-vurige leerkracht het verschil leren smaken.

We herinneren ons allemaal die magische leerkrachten: ze waren vol van hun vak, leerden ons iets bij dat ons verbond met een groter perspectief. De filosofe Hannah Arendt roept de leraren dan ook op om leerlingen 'in te wijden' en niet aan hun lot over te laten door ze te laten dobberen in hun eigen (beperkte) wereld. Natuurlijk moeten jongeren op tijd en stond (maar niet vroeger!) weer losgelaten worden, zodat ze de cultuur kunnen vernieuwen en kinderen mee op hun rug nemen.

Philip Brinckman

Pedagogisch directeur Sint-Jozefcollege (Turnhout)

Voorzitter commissie Beter Onderwijs

Keuzevak expert cultuuronderwijs

Aanvullend op de leerlijn startte de lerarenopleiding met het keuzevak expert cultuuronderwijs. De studenten krijgen theoretische lessen over *Cultuur in de Spiegel*, maar ze proeven ook van de praktijk. Ze bezochten onder andere het atelier van Polien en volgden les aan de academie. Intussen hebben de studenten zelf al een succesvol dynamoPROJECT afgerond. 'Doorheen de jaren kunnen de studenten groeien', zegt Polien. 'Zo studeren leraren af met onderbouwde kennis en heel wat ervaring. Hopelijk geven ze het dan weer door aan hun eigen toekomstige leerlingen.' •

Tips van de leerkrachten

- Beschouw elkaar als **gelijkwaardige partners**. Toon interesse en wissel expertise uit.
- Maak een **strakke maar realistische planning**. Het moet voor iedereen duidelijk zijn, en haalbaar.
- Werk rond **concrete doelen**. De invulling mag niet te vaag zijn.
- Goede, **heldere communicatie** is cruciaal. Iedereen moet weten wat de doelstellingen en verwachtingen zijn.
- **Zorg dat iemand de leiding neemt** en het project trekt.

Samen groeien

Drie jaar lang werken de leerkracht van het deeltijds kunstonderwijs en die van de partnerschool intensief samen en leren ze van elkaars expertise. Kunstkuur is daarom een belangrijk instrument om samen te groeien in professionalisme en die expertise te delen met de collega's.

Les aan de kunstacademie voor de eerstejaars Wetenschappen-Cultuur

In de GO! Middenschool in Geraardsbergen kozen 28 eerstejaars niet voor Latijn, STEM of sport, maar voor cultuur. Dat zijn er veel meer dan andere jaren. Daar zit de Kunstkuursamenwerking met de Kunstacademie voor Muziek, Woord, Dans, Beeld en Circus voor iets tussen! Elke woensdagvoormiddag stapte de klas samen met de leerkrachten plastische opvoeding en muziek de kunstacademie binnen voor twee uur dans en twee uur woord of voor vier uur beeld. Het is een schooldag waar ze enorm naar uitkijken.

'Het was onze algemeen directeur die het initiatief nam en de Kunstacademie, die om de hoek van de school ligt, contacteerde. Of ze wilden meestappen in een Kunstkuurtraject om zo de optie cultuur meer body te geven?', vertelt Betty Gierts, directeur van de Middenschool. 'Daar moesten we niet lang over nadenken', zegt beleidsondersteuner van de Kunstacademie Kristien Van Damme. 'We zijn heel open en hebben altijd toenadering gezocht tot andere scholen. Natuurlijk gingen we op hun vraag in.'

33

Zoals vele academies kent ook STAP een lange traditie van samenwerking met het leerplichtonderwijs. Bij Kunstkuur lopen we langere trajecten waardoor we meer en duurzamer kunnen groeien. Kinderen leren hun eigen mogelijkheden kennen en zien die bevestigd. Ze worden geprikkeld om 'buiten het frame' te denken, te handelen en te leren.

Ook voor de samenwerkende leerkrachten is dat zo. Tijdens het project Crossing Music brachten leerlingen liedjes mee vanuit hun eigen cultuur. Plots kreeg iedereen een taalbad en werd elke leerling leerkracht.

De thema's van de liedjes waren voer voor gesprek en de wereldbol draaide vele rondjes. Na drie jaar is samen zingen in de school een evidentie geworden, maar dan niet alleen op het schoolfeest!

Dirk Lievens

*Directeur Stedelijke Academie voor Podiumkunsten Adriaan Willaert (STAP)
Roeselare. Voorzitter VerDi*

De scholen spraken af dat de helft van de klas vier uur beeld krijgt, terwijl de andere helft eerst twee uur woord en dan twee uur dans heeft. In januari wisselen de groepen. Alle uren vallen op woensdag, waardoor leerlingen rechtstreeks van thuis naar de kunstacademie en terug kunnen fietsen.

'Laat het op je afkomen'

Drie ervaren kunstacademieleerkrachten stapten mee in het traject. Zij co-teachen met Erika, de leerkracht plastische opvoeding en haar collega muziek van de Middenschool. 'Ik was erg nieuwsgierig, maar zat ook met veel vragen', zegt Erika daarover. Voor het eerst co-teachen, een andere werkomgeving én nieuwe eindtermen: het was een hele boterham. 'We spraken daarom af dat wij, leerkrachten van de Middenschool, het de eerste maand wat op ons af lieten komen. Van daaruit konden we dan samen groeien en professionaliseren.'

Kristien: 'Zij moesten echt uit hun comfortzone treden. We zijn daarom ook enkele keren vooraf samengekomen om alles goed door te praten.' Zo kwam ook het thema naar boven waarrond ze zouden werken: niet kunnen kiezen, twijfelen aan alles, ook aan jezelf. Het sluit aan bij de leeftijd van de eerstejaars.

Tips van het team

- Overleg, geef tijd, sta ervoor open.
- Bespreek vooraf, dus al in mei of juni, hoe het in september zal lopen.
- Doorbreek als het kan de strakke structuur van lessen van vijftig minuten. Dat kan hier omdat leerlingen de volledige woensdagvoormiddag naar de Kunstacademie komen.
- Het nieuw samengestelde team ging vooraf op bezoek naar de Kopergietery in Gent. Het intervisiegesprek over creatiemethodieken dat ze daar voerden met theaterdocenten van de Kopergietery, was eigenlijk ook een teambuilding die vragen uit de weg ruimde en waarbij ze elkaar leerden kennen. Het bleek voor iedereen een meerwaarde dat een derde partij hen samenbracht.

Skills van elkaar leren

Erika voelt zich intussen goed in haar nieuwe woensdagse werkomgeving. 'De omstandigheden hier zijn zo anders dan bij ons op school. Hier gaat de bel niet na vijftig minuten. Hier is tijd. Hier staat altijd een danszaal, theaterzaal of beeldatelier klaar.' Zij en haar co-teacher van beeld, Peter-Jan, kennen intussen elkaars sterke kanten. Dat ze met twee het werkproces van een leerling kunnen evalueren, noemen ze een van de grote voordelen.

Peter-Jan merkte al snel dat deze leerlingen niet dezelfde bagage hebben als een leerling die al aan een kunstacademie les volgt: ze misten de zelfstandigheid waarmee ze daar in een atelier kunnen werken. Ze moesten het evenwicht zoeken tussen een idee ontdekken en het uitvoeren. 'We voelden dat we te ver gesprongen waren. En dus hebben we enkele stapjes teruggezet. Maar het is een geweldig fijne groep.'

Kunstkuur geeft body aan de optie cultuur. ”

– Betty Gierts, directeur van GO! Middenschool Geraardsbergen –

'We kunnen veel van elkaar leren', zegt Kristien. 'Hun eindtermen en onze basiscompetenties passen goed bij elkaar. We hopen elkaar ook te inspireren op het vlak van evaluatie. Hoe doe je dat zonder de klassieke punten?' De Middenschool gebruikt bijvoorbeeld rubrics, terwijl de Kunstacademie verschillende evaluatiemethodes combineert en erg inzet op zelfevaluatie. Zo gebruiken de leerlingen beeld de Roos van Leary, die intussen ook overwaaid naar de Middenschool.

Woensdag breekt de week

Wat vinden zij, de leerlingen, trouwens van die eerste maanden? Ze zijn in de wolken, zoveel is duidelijk. Zo'n woensdag breekt hun klassieke schoolweek. In hun persoonlijk logboek kunnen ze noteren, schetsen, plakken ... Het is een reflectie- en inspiratieboek vol herinneringen dat met hen mee zal groeien. Er kleefte bijvoorbeeld een treinticket in, van toen de klas in Brussel ging wandelen langs de stripmuren en er de tentoonstelling over beeldend kunstenaar Brancusi bezocht. 'Dat was heel bijzonder omdat er net op het moment van ons bezoek ook een danseres van Rosas optrad tussen de beelden. De leerlingen waren echt gehypnotiseerd door haar en haar extreme slowmotiondans. Onze hele samenwerking kwam daar precies samen.'

Verder bouwen

Als de groepen halverwege het schooljaar wisselen, vindt er een eerste toonmoment plaats. Het Twijfelielied kennen ze, een monoloogje uit het boek *Ik wou* van Toon Tellegen is ingestudeerd, de dansstukken rond patronen doorbreken krijgen vorm. Voeg dat samen met zelfportretten en beeldend werk in de geest van Picasso en je weet dat dit straf wordt.

En nadien? 'We gaan na de wisseling niet gewoon hetzelfde doen. We zullen verder bouwen en weer vertrekken vanuit de leerlingen. Volgend jaar ligt er voor deze leerlingen een vervolgtraject klaar. We hopen dan een tweede Kunstkuur op te starten voor de nieuwe eerstejaars.' ●

Kunstkuur in Kapelle-op-den-Bos: 'Kennis samenleggen is zó verrijkend'

De middelbare school KOBOS in Kapelle-op-den-Bos betreft de GO! Academie voor Muziek en Woord van Willebroek Kunstkuurgewijs bij haar oriënterende modules in het eerste jaar. 'Soms gaan de leerlingen zo op in hun project dat ze er niet langer bij stilstaan dat ze tegelijk met taal bezig zijn. Dat is fascinerend om te zien.'

Vrijdagnamiddag is moduletijd: om de zes weken volgen de eerstejaars een andere verkennende module: STEM, sport & wetenschappen, maatschappij & welzijn, kunst & creatie of taal & cultuur. Bij die laatste twee zijn ook twee leerkrachten van de academie betrokken. Tijdens een laatste module-dag tonen de deelnemers van kunst & creatie hun zelfgemaakte filmpjes. De taal & cultuur-groep is luisterspelen aan het opnemen en monteren.

Plastic fles

'Ons filmpje gaat over een bloem die geplet wordt door plastic.' Het licht gaat uit en we zien de vier leerlingen in actie op het scherm: de jongens gooien plastic in het park, recht op een mooie bloem die de meisjes willen koesteren. Een achtervolgingsscène blijft niet uit ...

Wim Vander Aa, leerkracht muziek in KOBOS: 'Het enige wat we vroegen, is om een plastic fles in het verhaal te verwerken, maakt niet uit hoe.' In groepjes van vier schreven de leerlingen hun verhaal, werkten het vervolgens uit in dialogen, oefenden de rollen, filmde elkaar en monteerden.

Veel kleintjes, één groot

Veerle Eyckermans, actrice en docent aan de academie, begeleidde de leerlingen in het spel- en filmproces. 'Ik coachte, regisseerde, stuurde bij. Ik liet ze improviseren op emoties, op actie en reactie of op uiteenlopende situaties. Ik legde ze uit hoe film werkt, hoe je je verhaal opdeelt in scènes en hoe je die vastlegt. Ik wou ze niet alleen in het spelen, maar ook op technisch vlak zover mogelijk krijgen.'

'Het is fijn om voor zo'n project samen te werken met een expert op vlak van toneel en film', vindt leerkracht muziek Marie-Anne Goidts. 'We staken veel kleine dingetjes van haar op, die samen toch heel wat zijn. De leerlingen uit hun tent lokken, ze opwarmertjes en rollenspelen laten doen, zichzelf laten bekijken en beoordelen op film of uitleggen waarom ze niet met hun rug naar het publiek mogen staan.' Wim: 'Vorig jaar begeleidde we de modules ook al, maar zonder Kunstkuur. Toen deden we

Een ervaren dko-docent raakte toevallig betrokken bij de brainstormsessie van een Kunstkuurteam. 'Zoveel raakpunten met mijn lespraktijk', zei ze. 'Ik kon mijn gespecialiseerde vakkennis bevragen vanuit een heel andere invalshoek. Er borrelden meteen ideeën en tips op. Ik heb goesting gekregen om in een Kunstkuurtraject te stappen.' Wat een opportuniteit is het om deze enthousiaste collega dko te koppelen aan een jonge beginnende collega uit een partnerschool! Wat ze van elkaar kunnen leren is van onschatbare waarde voor henzelf en voor de leerlingen in hun klassen. En als hun inzichten kunnen doorsijpelen naar de anderen, dan zijn we een natuurlijke en persoonlijke manier om ons schoolteam te versterken en bij te scholen op het spoor.

Kristien Van Damme
*Beleidsondersteuner en leerkracht
Kunstacademie Geraardsbergen*

ook leuke dingen, maar nu ligt het niveau hoger. Ook Veerles enthousiasme en het simpele feit dat ze van buiten de school komt, maken iets extra's bij de leerlingen los.'

Samenwerken en vrijheid

Niet alleen voor de leerkrachten is samenwerken een pluspunt, ook voor de leerlingen. Marie-Anne: 'Ze leren het voortouw te nemen en echt samen te werken, zoals ze later nog vaak zullen moeten doen. We hechten hier sowieso veel belang aan samenwerken, maar in dit project komt het extra uit de verf.'

“

Je merkt dat leerlingen zich in zo'n project anders gedragen dan in een gewone les.”

– Els Pelemans, leerkracht Frans in KOBOS –

Leerlingen Wout en Jannes hebben genoten van het maakproces. 'Niemand zei: "Doe dit, doe dat, het moet daarover gaan." Zolang we goed bezig waren met ons filmpje, mochten we veel zelf kiezen. Dat was leuk.'

Fantasie

Bij taal & cultuur treffen we eenzelfde enthousiasme. Aagje en Laure zitten nog druk te typen. Uit een heleboel verschillende schilderijen kozen zij eentje van Picasso als inspiratiebron. Aagje: 'Ons luisterverhaal heet *De verlorene straatmuzikant*. Omdat de man op het schilderij misvormd lijkt, hebben wij een verhaal geschreven over een misvormde man die van een klein meisje gitaar leert spelen.'

Zo dadelijk zullen ze hun verhaal opnemen, monteren en er geluidseffecten en muziek aan toevoegen. Laure: 'Je kunt helemaal zelf kiezen wat je vertelt en veel fantasie gebruiken: dat is echt leuk. Dit schilderij sprong in het oog omdat het zo speciaal en kleurrijk is. We hadden eerst allebei een ander verhaal in gedachten, maar hebben die nu samengevoegd.'

In deze module co-teachen leerkrachten Else Pelemans (Frans) en Filip Carmeliet (geschiedenis) met Michaël Swolfs (muziekcultuur) van de academie. Michaël leerde de leerlingen niet alleen monteren, hij liet hen ook ondervinden hoe belangrijk muziek is voor de sfeer. 'Ik toon bijvoorbeeld eenzelfde filmfragment, maar met andere muziek, waardoor ze het telkens heel verschillend interpreteren. Daar kijken ze van op.'

Verrijkend

'Je merkt dat leerlingen zich in zo'n project anders gedragen dan in een gewone les', zegt Else. Filip: 'Ze leren al doende, zijn spontaner, leren hun remmingen loslaten en voor een groep spreken. Soms gaan ze zo op in hun project dat ze er niet langer bij stilstaan dat ze tegelijk met taal bezig zijn. Dat is fascinerend om te zien. Voor mezelf vind ik het co-teachen geweldig: je leert er enorm van bij.' Else beaamt: 'Kennissamenleggen is zó verrijkend.' •

Tips van de leerkrachten

- **Omarm de kruisbestuiving.** De academie heeft een bepaalde aanpak, wij ook. Die twee samenbrengen is verrijkend.
- **Sta ervoor open.** Anders lukt het niet. Ik was er in het begin ook wat bang voor, maar het is me bijzonder meegevallen: ik heb dit jaar echt al veel bijgeleerd.
- **Gewoon doen!** Wij zijn er ook in gegooid, maar dat hoort bij een vernieuwend project. Leerlingen zijn best creatief, maar in een Kunstkuurproject kunnen ze dat ook echt tonen. En dat is zo belangrijk voor hun ontplooiing.
- **Wees niet bang om verder te kijken dan je eigen vak.** Bekijk muziek niet puur als muziek of woord als woord: ik heb het gevoel dat ik in alle modules iets zou kunnen betekenen. Ik vind het erg leuk om eens buiten die grenzen te kunnen gaan.
- **Heb vertrouwen in jezelf.** Het is fijn om te zien hoe collega's meer zelfvertrouwen krijgen en het beter aandurven om zelf iets met muziek te doen, ook al zijn ze er geen specialist in. Je kunt muziek tenslotte overal inzetten, als je het maar een beetje creatief aanpakt.
- **'Zeker doen!' zeggen de leerlingen. Zeker doen.** Je kan je fantasie volop gebruiken en zien hoe andere mensen denken over een schilderij, tekening of tekst. Dat is leuk en het gebeurt hier meer dan in andere lessen.

Kunstkuren op de grens van creativiteit en technologie

Drie docenten van de Brusselse Sint-Lukasacademie gaan drie academiejaren co-teachen met collega's van de Erasmushogeschool Brussel. De bacheloropleiding Multimedia & Creative Technologies is hun speelveld. Daar, op de grens tussen creativiteit en technologie, blijkt heel wat moois mogelijk.

Dat creativiteit ontwikkelen noodzakelijk is bij de persoonsontwikkeling van kinderen wordt algemeen aangenomen. Het is wetenschappelijk ook aangetoond dat de ontwikkeling van het plastische brein bij kinderen op jonge leeftijd leidt tot een groter zelfregulerend vermogen tijdens de adolescentie. Met anderen woorden: creativiteit stimuleren heeft een belangrijke maatschappelijke betekenis.

Daarom is de realisatie van de muzische onderwijsdoelen belangrijk en dienen ze ook te worden meegenomen in andere leergebieden. De expertise van leerkrachten uit het deeltijds kunstonderwijs is zeer geschikt om de integratie van muzische competenties in lesinhouden van het regulier onderwijs te ondersteunen. De leerkrachten uit het deeltijds kunstonderwijs komen dan weer in contact met leerstrategieën en didactische principes uit het regulier onderwijs. Zo ontstaan er interessante en inspirerende kruisbestuivingen.

Tot slot leidt het extra belichten van muzische competenties ertoe dat leerlingen bij zichzelf mogelijks nieuwe talenten en interesses ontdekken. Die kunnen dan weer verder groeien in het deeltijds kunstonderwijs ...

Hans Laureyn

Voorzitter commissie deeltijds kunstonderwijs bij de VLOR

Coördinator deeltijds kunstonderwijs bij OVSG

Multimedia & Creative Technologies is een ruime bacheloropleiding die coderen én vormgeven of ontwerpen omvat. 'Drie docenten van de Sint-Lukasacademie sluiten nu voor drie jaar aan bij ons team voor verschillende werkstukken en projecten', zegt Maaïke Beuten, die zelf het vak design geeft. 'Onze samenwerking is nog pril, maar we voelen dat we op dezelfde golflengte zitten.'

Het hele proces doormaken

Anne De Boeck van de academie komt mee feedback geven op de infographics waaraan de eerstejaarsstudenten werken. Data visualiseren, dat is voor deze docent grafisch ontwerp en illustratie een kolfje naar haar hand. 'Anne ondersteunt deze opdracht voor het vak design, van briefing tot evaluatie', zegt Maaïke. 'Haar collega Lucia heeft ervaring met frontend development en begeleidt daarom het volgende werkstuk mee, een mobiele app voor een fictief festival. Karolina, de derde betrokken Sint-Lukasdocent, co-teacht vandaag dan weer tijdens een les *motion graphics*. Met haar kennis van onder meer portrettekenen ondersteunt ze de docent die een eerder technische dan artistieke achtergrond heeft.'

De designweek van de hogeschool was hun eerste gezamenlijke wapenfeit. Maaïke: 'Die organiseren we voor de derdejaarsstudenten als 'voeding' voor hun eindwerk. Anne en Lucia gaven toen workshops. Ook voor de projectweken kunnen we op hun expertise rekenen. Dan werken studenten drie weken aan een concrete vraag van een echte klant. Samenwerken en communiceren, ontwerpen en coderen komen dan aan bod.'

Kansen grijpen

Wat hopen ze te halen uit de samenwerking? Anne: 'De beoordelingscriteria liggen in de Erasmushogeschool vast, ze hangen af van diverse leerlijnen en zijn helder. Daar leer ik veel uit voor mijn lessen aan de academie. Door mijn verwachtingen daar ook duidelijker uit te spreken in de opdracht en de feedback, die in hun opdracht te integreren en door mijn leerlingen uit te dagen hoop ik dat het iets minder vrijblijvend wordt.'

En dan zijn er nog de lesmethodieken waar Anne inspiratie uit put. 'Hoe begin je aan iets? Wat is de volgende stap? Wat doe je

telkens opnieuw als je iets creëert? In het kunstonderwijs moet je als maker voor jezelf een methode ontwikkelen. Hier reiken de docenten die tactieken rond bijvoorbeeld brainstormen aan de studenten expliciet aan. Dat is interessant!’

Ook voor de hogeschool ziet Maaïke volop kansen: ‘Drie nieuwe mensen toevoegen aan een bestaand designteam geeft frisse ideeën. Dat is plezant én belangrijk in de sector waarin we werken. We hebben ook net een curriculumhervorming doorgevoerd met een bijhorende nieuwe aanpak. Ik ben benieuwd om te horen wat zij daarvan vinden. Laten we kansen liggen? Ligt onze klemtoon goed? Geven we de juiste opdrachten?’

‘In onze opleiding wordt het vak design zeer breed benaderd. Zo komt het ook in de technische keuzevakken aan bod, soms onrechtstreeks. We merken dat we niet voor elke opdracht zo’n breed geschoold profiel in huis hebben. Neem nu de les over *character design* waarvoor Karolina een mooie, artistieke én inhoudelijke aanvulling biedt. Deze drie jaar kunnen we dus nadenken en in dialoog gaan om de opleiding en begeleiding nog sterker te maken.’

Drempels en oogkleppen weghalen

‘Design is geen wiskundige formule. Met hoe meer docenten onze studenten in aanraking komen, hoe meer ze dat ervaren. Mijn referenties en context zijn anders dan die van Anne’, vat Maaïke de kracht van deze Kunstkuur samen. Anne: ‘Het is ook elke keer een gesprek. Je stelt hun vragen zodat ze gaan nadenken over iets wat ze gemaakt hebben. Iets waarvan je dacht dat het vastlag, ga je daardoor opnieuw en anders bekijken.’

Nieuwe mensen toevoegen aan een bestaand designteam geeft frisse ideeën.”

– Maaïke Beuten, *docent design aan de Erasmushogeschool Brussel* –

Nu komen de docenten van de academie nog naar de hogeschool, maar in de toekomst zou het ook best andersom kunnen. ‘Het zou jammer zijn als we dat niet zouden doen’, zegt Anne. ‘Echte tekenvakken krijgen ze hier nauwelijks. Eens naar de academie komen om te modeltekenen zou bijvoorbeeld helpen om de proporties bij een karakter goed in te schatten.’ Maaïke: ‘Onze studenten zouden nooit uit zichzelf in de academie binnenstappen en hebben misschien vooroordelen. Die drempel kunnen we zo verlagen.’ ●

Er lopen nu twee Kunstkuurtrajecten tussen een basisschool en de Stedelijke Academie Beeldende Kunst van Zottegem. Eén project vindt plaats in de academie zelf, het andere in het crea-atelier van de respectievelijke basisschool. Ik kan het belang van het atelier als artistiek-pedagogische werkplek waar vorming tot stand komt, niet genoeg onderstrepen. Los van de praktische voordelen, zoals beschikbare materialen en aangepaste infrastructuur, is het atelier bij uitstek het speelveld waar experiment centraal staat, waar doelstellingen wel erkenning krijgen, maar geen uniek gericht eindresultaat zijn. De academie-eigen werkwijze om tot (artistieke) vorming te komen hopen we na drie jaar samenwerken te kunnen delen met de partners.

Paul Nys

Directeur van de Stedelijke Academie Beeldende Kunst van Zottegem

Tips van de leerkrachten

- **Twijfel niet als zo'n kans zich voordoet.** Ook wij vroegen ons als hogeschool eerst af of we hier tijd in wilden investeren. Sta ervoor open, want sowieso haal je er heel wat uit! Samenwerkingen geven je nieuwe inzichten. Ook de studenten vinden het fijn om eens van iemand anders feedback te krijgen. De manier waarop je die formuleert is immers anders en daar genieten studenten wel van.
- **Tast samen de mogelijkheden af.** We hebben eerst ons curriculum aan de academie voorgesteld en gezegd welke designprofielen een interessante wisselwerking zouden kunnen opleveren. Je hebt immers een bepaalde achtergrond en professionele ervaring nodig om hier mee te draaien', zegt Maaike. 'Zo kregen wij ook een beeld van waar de academie mee bezig is, wat de plannen waren, welke vakken ze geven. We konden aangeven waar we onszelf het meest in konden vinden. Dat viel snel op z'n plaats.'
- **Durf elkaar vragen te stellen.** 'Van elkaar leren, elkaar vragen durven stellen verloopt heel ongedwongen en dat is fijn.'
- **Verken alle onderwijsniveaus.** 'Onze directeur vindt het een echte meerwaarde en een unieke leerkans om als academie niet alleen met het basisonderwijs samen te werken, maar ook met ander onderwijsniveaus en zeker met het hoger onderwijs', zegt Anne.

**Cultureel
bewustzijn
en
culturele
expressie**

Cultuur
in
de
Spiegel
en
de
eindtermen

Cultuur in de eindtermen?

Eindtermen zijn minimumdoelen aan kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die de leerlingen moeten bereiken. Ze bepalen wat een leerling in het secundair onderwijs aan het einde van een graad minimaal moet kennen en kunnen. Het Grondwettelijk Hof heeft de nieuwe eindtermen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs in juni 2022 vernietigd, maar ze blijven nog van kracht tot en met het schooljaar 2024-2025. Voor de eerste graad blijven de nieuwe eindtermen gewoon bestaan.

De eindtermen van de basisvorming zijn geordend volgens zestien sleutelcompetenties die onderling veel samenhang vertonen. De zestiende sleutelcompetentie is *cultureel bewustzijn en culturele expressie*. De eindtermen van deze sleutelcompetentie zijn identiek voor de hele graad, ongeacht de finaliteit.

Cultuur als sleutelcompetentie

Cultuur is betekenis geven aan de wereld om ons heen. Het is de wereld ervaren en interpreteren, verbeelden en kennen. Reflecteren op cultuur – onze eigen cultuur en die van anderen – is *cultureel bewustzijn*.

Via de zestiende sleutelcompetentie *cultureel bewustzijn en culturele expressie* ontwikkelen leerlingen hun cultureel bewustzijn: ze leren kunst- en cultuuruitingen goed observeren, ervaren, duiden en interpreteren. Ze worden gestimuleerd om kunst- en cultuuruitingen te evalueren en te waarderen en zo vorm te geven aan hun eigen culturele identiteit. Daarnaast hebben kunst en cultuur ook een socialiserende rol: ze leren mensen deel uitmaken van een groep. Ze leren om bestaande manieren van handelen en zijn in een samenleving te observeren en te ervaren. Ze geven daarmee ook betekenis aan een menselijk leven in die maatschappij, die tijdsperiode of die omgeving. Bovendien is het tonen van eigen werk een belangrijk aspect om de dialoog met de ander en zichzelf ten volle te kunnen voeren.

In het tweede luik van deze competentie, culturele expressie, worden creaties van de leerlingen een ontmoetingsruimte om (culturele) verschillen tussen mensen te overbruggen. Je kan in de eigen creatie en die van anderen gelijkenissen zien om gemeenschappelijkheid te voelen. Tegelijkertijd is het een platform om verschillen uit te wisselen.

De
sleutelcompetentie
cultureel
bewustzijn
bestaat
uit
4
bouwstenen

1

Uitingen van kunst en cultuur waarnemen en conceptualiseren.

Kenmerken van kunst- en cultuuruitingen zintuiglijk verkennen en overdenken verrijkt en verdiept het cultureel bewustzijn en de culturele expressie. Zo wordt de leerling sterker in zijn persoonlijke ontplooiing, in zijn maatschappelijke participatie en in zijn levenslang leren.

2

Uitingen van kunst en cultuur duiden in relatie tot de maatschappelijke, historische en geografische context waarin ze zich manifesteren.

Kunst- en cultuuruitingen hebben een socialiserende rol: ze helpen leerlingen zich te oriënteren in maatschappelijke, historische en geografische contexten. Zo geven ze vorm aan hun eigen culturele identiteit en krijgen ze zicht op die van anderen.

3

Uitingen van kunst en cultuur beleven en de waardering ervoor duiden.

Door kunst en cultuur te beleven kunnen leerlingen plezier beleven, uitgedaagd worden om anders over de wereld na te denken, volledig ondergedompeld worden in de ervaring en/of emotioneel betrokken geraken bij zangers, acteurs of dansers. Door zelf een artistiek creatieproces te doorlopen kan de waardering voor de expressies van anderen genuanceerder beargumenteerd worden.

4

Verbeelding gericht inzetten bij het creëren van artistiek werk.

Wie artistiek aan de slag gaat, benadert de werkelijkheid anders dan vanuit een cognitieve reflectie. Experimenteren tijdens het denken en het handelen neemt een belangrijke plaats in. Kennis, gevoel en lichaamservaring beïnvloeden elkaar. Precies dat is kenmerkend voor creatieve processen.

Wat is werken aan cultureel bewustzijn op school? Wat is het niet?

NIET	WEL
Leren natekenen en blokfluit spelen.	Leren ontdekken wat je wil uitdrukken en hoe je dat bevredigend kan doen.
Leren over muziek en beeldende kunsten door de eeuwen heen.	Verschillende artistieke uitdrukkingwijzen (beeldende en audiovisuele kunsten, dans, theater...) verkennen en ermee experimenteren.
Een verslag schrijven over een bezochte culturele activiteit.	Culturele activiteiten leren 'lezen' en begrijpen en erover in dialoog gaan met de medeleerlingen, leerkrachten en externen.
Kunst en cultuur is ontspanning.	Naast ontspanning bieden kunst en cultuur ook de mogelijkheid om de blik op wereld en zichzelf blijvend te veranderen.

45

Cultuur in de Spiegel als inspiratiebron

De **cultuurtheorie** *Cultuur in de Spiegel* vormde een belangrijke inspiratiebron voor de sleutelcompetentie cultureel bewustzijn en kan een goed hulpmiddel zijn bij de realisatie van de eindtermen, niet alleen in het secundair onderwijs maar ook in het basisonderwijs.

Mensen geven voortdurend betekenis aan de wereld om zich heen en gebruiken daarbij vier **vaardigheden**: *waarnemen, verbeelden, conceptualiseren en analyseren*, altijd in dezelfde volgorde, van concreet naar abstract. Daarbij maken ze gebruik van vier typen media, ook wel **cultuurdragers** genoemd: het lichaam (de zintuigen), voorwerpen, taal en grafische symbolen. Iedere vaardigheid heeft een favoriete cultuurdrager: waarneming kan alleen dankzij de zintuigen, de verbeelding krijgt vorm in voorwerpen, begrippen bestaan dankzij taal en voor het inzicht in structuren zijn grafische symbolen noodzakelijk.

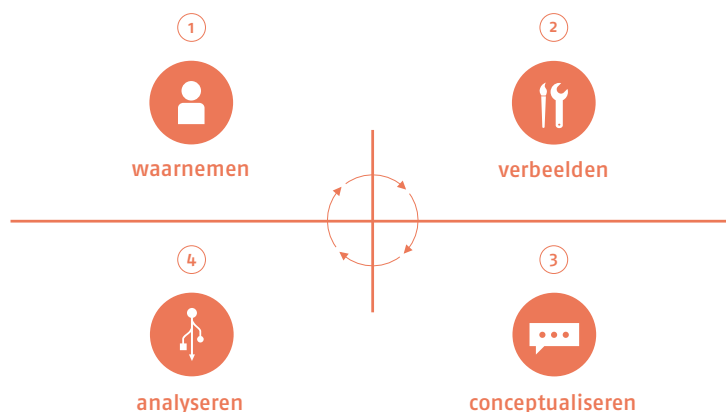
Hoe groter het geheugen van kinderen en hoe meer ze de vaardigheden beheersen, hoe rijker hun cultuur en hun cultureel bewustzijn. Alle onderwijs is onderwijs *in* cultuur. Cultuuronderwijs (muzische vorming, geschiedenis en erfgoed, filosofie, burgerschap) is onderwijs over cultuur.

Culturele vaardigheden

Om te reflecteren op cultuur gebruiken wij dezelfde vier vaardigheden: *waarnemen*, *verbeelden*, *conceptualiseren* en *analyseren*. Het zijn die vaardigheden die ons tot culturele wezens maken:

- **Waarnemen van overeenkomsten.** We vergaren nieuwe informatie. Dat doen we eigenlijk voortdurend, met al onze zintuigen. We kijken, voelen, ruiken, horen, proeven ... en wat we waarnemen beleven we ook op een bepaalde manier. Dat komt omdat we het koppelen aan eerdere waarnemingen. We herkennen dingen, we ervaren iets als nieuw, we onthouden dingen ...
- **Verbeelden van mogelijkheden.** We nemen niet alleen waar, we doen ook iets met wat we waarnemen. De mens is een maker, hij bewerkt en verandert zijn omgeving. De vaardigheid 'verbeelding' is niets anders dan het vermogen om iets nieuws te maken. Verbeelding kan een fysieke uitdrukking krijgen (een dans, een traan of een personage) of in een tastbaar materieel product resulteren (een schilderij of een gebouw), maar ook een idee (een droombeeld, een utopie, een plan of een inleving) is een vorm van verbeelding. De vaardigheid van het verbeelden leunt sterk aan bij wat we creativiteit noemen.
- **Categoriseren met concepten (conceptualiseren).** Conceptualiseren is een moeilijk woord voor benoemen (onder meer interpreteren) en duiden (bijvoorbeeld becommentariëren en waarderen). In essentie gaat het om het vormen van begrippen: iets concreets (de bonte specht) wordt omgezet in abstracte tekens en concepten (het vijfletterwoord 'vogel'). Meer dan dieren zijn mensen voortdurend bezig met de werkelijkheid te labelen en om te zetten in taal. De labels die we gebruiken, kunnen woorden zijn, maar ook klanken, noten, letters en politieke begrippen.
- **Analyseren van structuren.** Mensen zoeken naar noodzakelijke verbanden in de werkelijkheid: systemen, structuren, en patronen. Dat is analyseren. Ook het toetsen of testen van gegevens aan andere informatie is een onderdeel van analyseren.

46

De pijlen in de cirkel geven de chronologische volgorde aan waarin de culturele basisvaardigheden meestal gebruikt worden.

Enkele voorbeelden van leeractiviteiten die de vier culturele vaardigheden concreet maken:

Iedere basisvaardigheid is verbonden met werkwoorden die het schema uitbreiden en die het proces van een vaardigheid onderstrepen. Zo houdt verbeelden niet enkel het maken van beelden in, maar ook fantaseren, inleven en bewerken. Niet alle basisvaardigheden hoeven in iedere les aan bod te komen.

Waarnemen

- Het volkslied beluisteren en memoriseren.
- Geblinddoekt plastische materialen voelen en herkennen met de handen.
- Zich oefenen in het aandachtig kijken naar een film, met oog voor beeldvoering, genre-elementen ...
- Proeven hoe verschillende bewaarvormen de smaak van voeding beïnvloeden.

Verbeelden

- Een tekening maken van je verjaardagsfeestje.
- Gebruiken van nieuwsbeelden om reclame te maken voor een bepaald event.
- Een spreekbeurt geven over een land en daarvoor enkele typische prenten, artefacten, foto's, streekgerechten of volksmuziek gebruiken.
- Een toneelstuk maken op basis van een boek, gedicht, nieuwsfragment of historische gebeurtenis.
- Een variant op een clipje van Angèle maken en posten op YouTube.

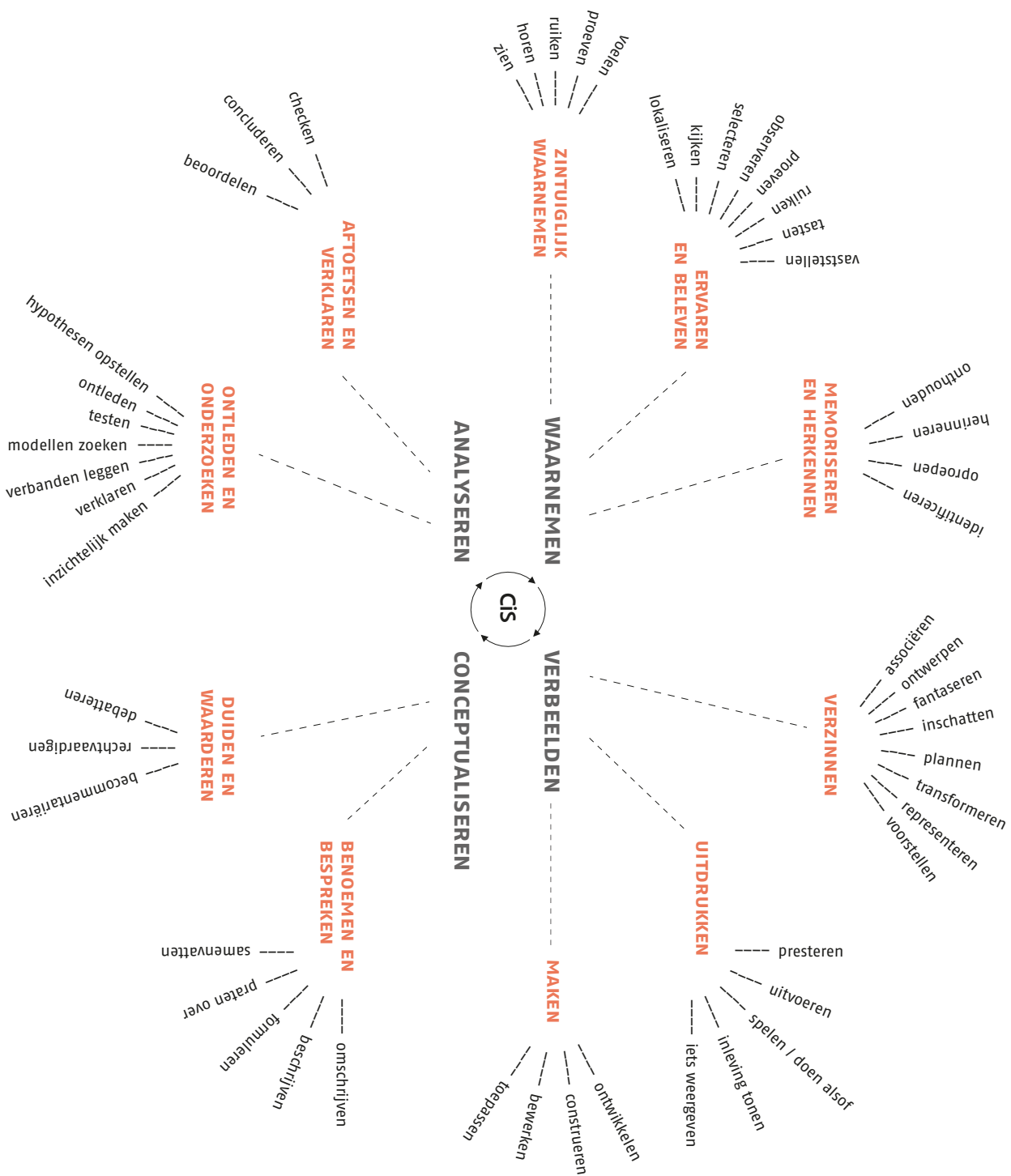
47

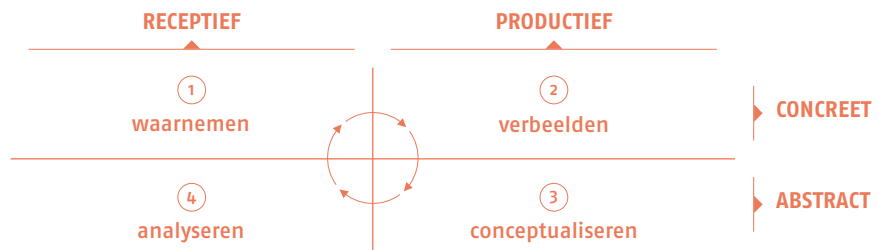
Conceptualiseren

- Interpretieren van een sprookje.
- Benoemen van de typische kenmerken van een bepaalde kunsthistorische periode.
- Cartoons en andere spotprenten bestuderen en duiden.
- De typische kenmerken van het socialisme op een rijtje zetten.
- In de klas een debat voeren over de zin of onzin van betogingen.
- Parallellen tussen kunstwerken verwoorden aan de hand van muzisch materiaal.

Analyseren

- Een schilderij beoordelen op basis van stijlkenmerken en esthetiek.
- Ontleden waarom een bepaald muziekstuk een bepaalde klankkleur heeft.
- Verklaar welke invloed een beeldend kunstenaar heeft gehad op een andere, bijvoorbeeld Caravaggio op Rubens.
- Op de verschillende maatschappelijke domeinen een hypothetische historische vraag beantwoorden zoals: wat als Churchill vrede had gesloten met Hitler?

De vier vaardigheden stellen ons in staat om te reflecteren op het denken en doen van de mens. Toch doet het woord cultuur vaak nog vooral aan dingen denken, zoals gezegden, kledij, kunstwerken, gebouwen en boeken. Dat komt omdat reflecteren op wat de mens denkt en doet vaak een zichtbare of tastbare vorm krijgt. We spreken over cultuuruitingen of cultuurdragers (Barend van Heusden zelf verkiest de term 'media'). Het zijn de middelen of de materie waarin het culturele proces zich uit. De dragers van cultuur zijn in vier groepen te verdelen: het lichaam, gebruiksvoorwerpen, taal en grafische tekens.

Deze indeling van cultuurdragers kent een overeenkomst met de eerdere indeling van culturele vaardigheden: waarnemen is niet mogelijk zonder het lichaam, verbeelden in de zin van 'iets maken' veronderstelt veelal een voorwerp, conceptualiseren is niet mogelijk zonder een taal en het analyseren kan zich moeilijk ontwikkelen zonder grafische tekens.

Kunstkuur als troef

Met Kunstkuur krijg je de kans om extra in te zetten op de versterking van cultureel bewustzijn en culturele expressie: ook andere leerdoelen kan je immers cultuurrijk en dus meer betekenisvol benaderen.

Jongeren moeten veel oefenen voor ze leren begrijpen dat de manier waarop ze naar iets kijken, wordt beïnvloed door de sociaal-culturele omstandigheden waarin ze leven. Analytisch denken ontstaat niet vanzelf, maar vraagt intensieve oefening. Vragen stellen bij wat vanzelfsprekend lijkt, kan een begin zijn. Analyse is zoeken naar structuur en verbanden.

Kunstkuur biedt de kans om 'klassieke leerdoelen' niet alleen creatief te benaderen, maar met de gezamenlijke blik en expertise van twee onderwijs tradities: het deeltijds kunstonderwijs én het leerplicht-/hoger onderwijs. Door samen lessen voor te bereiden, leerdoelen te selecteren en na te denken over de meest geschikte manier om ze cultuurrijk te verwerken, versterk je het cultureel bewustzijn en de culturele expressie. Zowel leergebieden die traditioneel tot het cultuuronderwijs behoren – literatuuronderwijs, geschiedenis, burgerschapsvorming – als bijvoorbeeld natuur- en wetenschapsonderwijs – denk maar aan STE(A)M – kunnen zo cultureel worden verrijkt dankzij de expertise van de dko-leerkracht.

50

Gebruikte literatuur

- VAN HEUSDEN, B., *Cultuur in de spiegel. Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*, Groningen, 2010.
- VERMEERSCH, L., VANDENBROUCKE, A., DE BACKER, F., LOMBAERTS K., ELIAS, W. *Cultuur in de Spiegel – Vlaanderen: de ontwikkeling van culturele vaardigheden. Een ontwikkelingslijn*. Brussel, 2013.
- VERMEERSCH, L., VANDENBROUCKE, A., DE BACKER, F., LOMBAERTS, K., ELIAS, W., GOENEZ, K. *Culturele basisvaardigheden. Een ontwikkelingslijn op basis van de cultuurtheorie 'Cultuur in de Spiegel'*, Elsene/Brussel, 2016.
- VERMEERSCH, L. En THOMAS, V. (red.), *De cultuurspiegel. Jouw gids voor cultuur op school*, Brussel, 2016.
- LUYTEN, A. (red.), *Cultuur in de spiegel. Verder, dieper, meer*. Brussel, 2016.
- VAN HEUSDEN, B., RASS, A., TANS, J., *Cultuur. Basis voor cultuuronderwijs*. Assen, 2016.
- VAN HEUSDEN, B., RASS, A., TANS, J., *Cultuur. Cultuuronderwijs in het VO*. Assen, 2019.
- Kwalificaties en curriculum Vlaamse Overheid (AHOVOKS). Zestien sleutelcompetenties.

 kwalificatiesencurriculum.be/zestien-sleutelcompetenties

SFS Erondegem (be)leeft!

Kunstacademie Lede - Erpe-Mere – Wichelen en Sint-Franciscusschool Erondegem

51

“

Kunst in onze klas? Natuurlijk! Beschouwen en verbeelden van eigen creaties. Ze kunnen het allemaal in het tweede leerjaar.”

Op zoek naar meer

Wil je graag meer weten
over cultuureducatie of
onderwijsdoelen?

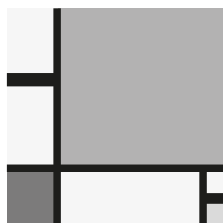
Laat je je graag inspireren door
voorbeelden en verhalen uit de
praktijk?

Deze websites en podcasts geven
je meer duiding en achtergrond.

Niemand kan beter uitleggen wat Kunstkuur betekent voor de school, de academie en henzelf dan mensen uit de praktijk. In deze clips vertellen leerkrachten en leerlingen over hun ervaringen met Kunstkuur en maak je kennis met de doelstellingen van Kunstkuur.

cultuurkuur.be/inspiratie/kunstkuurclips

Waarom is cultuur binnen onderwijs belangrijk? Hoe bieden we kwaliteitsvol cultuuronderwijs aan? En wat is dat precies, "cultuuronderwijs"? Wat kan dat betekenen voor het kunstonderwijs? Prof. Dr. Barend van Heusden (RU Groningen) licht stap voor stap zijn cultuurtheorie *Cultuur in de Spiegel* toe. Hij brengt inzicht in de samenhang tussen de aspecten van cultuuronderwijs (kunst, erfgoed, media ...) en speelt in op de nood om een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs te ontwikkelen. Deze presentatie bracht hij voor directies en beleidsmedewerkers van het deeltijds kunstonderwijs op 20 januari 2020 in het Hendrik Consciencegebouw te Brussel.

cultuurkuur.be/inspiratie/cisvoordko

Zanger, acteur en schrijver Dries De Vis heeft een missie: hij wil aantonen hoe belangrijk het is om al op jonge leeftijd in contact te komen met cultuur. In het kader van zijn opleiding journalistiek aan de Thomas More-hogeschool maakte Dries een zeer persoonlijke podcast waarin hij in gesprek gaat met cultuur- en beleidsmakers die zijn passie delen. Kunstkuur vormt het uitgangspunt van dit gesprek.

cultuurkuur.be/podcast

De podcastreeks Cultureel bewustzijn dompelt je onder in de boeiende wereld van cultuureducatie. Kom te weten welke kennis en expertise er is, waar de grote uitdagingen en kansen liggen en denk mee over de toekomstige vormgeving van cultuureducatie.

De expertenopleiding *Cultuur in de Spiegel* is een gezamenlijk initiatief van het Departement Onderwijs en Vorming (CANON Cultuurcel) en het Departement Cultuur, Jeugd en Media. Vier jaar lang selecteerden de organisatoren jaarlijks 25 experts cultuureducatie uit het onderwijs- en cultuurveld. Met de cultuurtheorie *Cultuur in de Spiegel* als toetssteen doken de deelnemers samen in de wereld van cultuurtheorie, praktijk, beleid en onderzoek.

De podcast Cultureel bewustzijn verzamelt de inzichten uit de opleiding in een reeks inspirerende afleveringen en toont via praktijkvoorbeelden hoe scholen er in de klas en daarbuiten mee aan de slag zijn gegaan.

 cultuurkuur.be/inspiratie/podcast-cultureel-bewustzijn

Basiscompetenties, eindtermen, eindtermen basisgeletterdheid, ontwikkelingsdoelen, cesuurdoelen, specifieke eindtermen, uitbreidingsdoelen en beroepskwalificaties die gelden in het basisonderwijs, secundair onderwijs (ook duaal leren, leren en werken), deeltijds kunstonderwijs, volwassenenonderwijs en hoger onderwijs.

Op de website onderwijsdoelen.be staan alle doelen die de overheid vastlegt, met daarbij de nodige achtergrond en duiding. Je vindt er ook de vernieuwde eindtermen secundair onderwijs en in het bijzonder de zestiende sleutelcompetentie cultureel bewustzijn met per graad en finaliteit de bouwstenen waaruit ze is opgebouwd.

 onderwijsdoelen.be

Kunstkuren in Oostduinkerke

Westhoek Academie Koksijde en Gemeentelijke basisschool Oostduinkerke

55

“

Meester Mark: “Er is een zeer ruime benadering van de doelen. Via filmpjes over mini-kunstwerkjes verbouwen we schoendozen tot mini-winkeltjes. We maken eerst zelf een kunstwerk en bezoeken dan een tentoonstelling. Of we vertrekken vanuit verzamelaars en komen via instrumentenbouwers tot het beroep ‘foley’.” Juf Els: “Het zijn leerrijke lessen waarop verder kan worden gebouwd en die voor herhaling vatbaar zijn.”

Kunst, identiteit en vrijheid

'Door te verbeelden ontdekken leerlingen dat ze *vrij* zijn. Vrij om de wereld anders te bekijken, anders te denken en anders in te richten dan anderen dat doen. Dat inzicht in de vrijheid die iedere mens heeft, ongeacht aard of afkomst, is de basis voor een democratische samenleving'.

ZIA - Zin in academie

Academie Hoboken Beeldende Kunsten en Vrije Lagere School Sint-Agnes Antwerpen

“

Regionale cultuur wordt bepaald door herinneringen, zoals de taal en het milieu waarin je opgroeit. De bedrijfscultuur of een buurtcomité kunnen bepalen hoe aan iets vorm wordt gegeven. In veel cultuurdebatten gaat men zelden verder dan verbeelden en conceptualiseren, waardoor een meer abstracte cultuurbenadering geen kans krijgt.”

– Barend Van Heusden, *Leren en Angst. Reflecties vanuit Cultuur in de Spiegel* (2019), p. 31 –

Kunst, identiteit en vrijheid

De kunsten dragen bij aan de ontwikkeling van het persoonlijke en gedeelde cultureel bewustzijn van leerlingen, aan hun identiteit. Ze doen dat niet op een abstracte, conceptuele manier, maar door de ervaring en het bewustzijn (het leven) te vatten in concrete vormen: in dans, muziek, drama en verhalen, beelden enzovoort. Dat muzisch cultureel bewustzijn heeft een natuurlijke verwantschap met andere vormen van cultureel bewustzijn waar het onderwijs aandacht aan kan besteden, zoals het nieuws, filosofie, religie en burgerschap, en met andere vormen van verbeelding, zoals techniek, voeding of zorg. Kunst kan bij leerlingen deze drie vaardigheden bevorderen: het vermogen om te reflecteren (hun cultureel bewustzijn), het vermogen om te verbeelden en de productieve, dan wel receptieve beheersing van een of meer media.

Kunst verbeeldt het leven: niet alleen ons persoonlijk leven, maar ook het samenleven en het leven 'in het algemeen'. Zingen of naar muziek luisteren, verhalen vertellen of poëzie lezen, foto's maken of naar de film gaan: het zijn evenzoveel manieren om vorm te geven aan een ervaring. Kunst is productief ('maken') of receptief ('meemaken'). Er is geen aspect van het bestaan, van het meest verhevene tot het meest banale, dat niet is verbeeld. Van geboorte en dood tot alledaagse ervaringen: kunst kan overal over gaan. Niets is kunst vreemd, omdat niets het leven vreemd is. Er is dan ook geen vak of leergebied waar kunst niet mee verbonden zou kunnen worden.

Kunst brengt het leven tot leven – in dans, muziek, theater en literatuur, beeldende kunst. Met kunst reflecteren we op het bestaan en trachten we er greep op te krijgen. Leerlingen ontdekken dat kunst meer is dan een vrijblijvend tijdverdrijf. Kunst helpt ons om inzicht te krijgen in onszelf, in anderen en in wat het inhoudt om mens te zijn. Het beeld dat leerlingen van zichzelf en van anderen hebben, zal uiteindelijk hun handelen in de wereld beïnvloeden.

Door te verbeelden ontdekken leerlingen bovendien dat ze *vrij* zijn. Vrij om de wereld anders te bekijken, anders te denken en anders in te richten dan anderen dat doen. Dat inzicht in de vrijheid die iedere mens heeft, ongeacht aard of afkomst, is de basis voor een democratische samenleving. Om adequaat te kunnen functioneren in een democratie moet je in staat zijn om een of meer culturele identiteiten te kiezen en om er eventueel zelf een te maken. Ook de ervaring dat mensen een verschillend cultureel bewustzijn en een andere kijk op het leven kunnen hebben, is voor een democratie van levensbelang.

Kunstonderwijs leert ons dat je de wereld en het leven ook via de verbeelding kan beschouwen en dat wie over verbeeldingskracht beschikt, minder beducht hoeft te zijn voor het nieuwe en veranderlijke, en misschien minder snel vastloopt in gewoontes en patronen. ●

Barend van Heusden,

Hoogleraar Cultuur en Cognitie, in het bijzonder met betrekking tot de Kunsten, bij de afdeling Kunsten, Cultuur en Media van de Rijksuniversiteit Groningen

Colofon

Samenstelling

Jan Leyers

I.s.m. Hannah De Neve, An Favoreel en Dirk Terryn

Eindredactie

Nele Maes

Beschouwingen per thema

Philip Brinckman, An Bruggeman, Jan Colla, Annick De Houwer, Brecht Demeulenaere, Sofie De Veirman, Ellen Janssens, Hans Laureyn, Dirk Lievens, Marleen Lippens, Paul Nys, Carl Snoecx, Kristien Vandamme en Eva Vandersypen

Praktijkvoorbeelden per thema

An Favoreel, Jan Leyers, Natacha Michiels, Ines Minten en Veerle Vanbuel

Interview met Gert Biesta

Jan Leyers

Met dank aan Soetkin De Knijf (AHOVOKS) voor de suggesties i.v.m. de eindtermen cultureel bewustzijn en Barend Van Heusden (RU Groningen) voor de nabeschuiving en eerdere suggesties i.v.m. Cultuur in de Spiegel.

Citaten:

Leren en Angst. Reflecties vanuit Cultuur in de Spiegel (2019),
Verbinden. Verruimen. Verdiepen. Vijftienvintig jaar CANON Cultuurcel (2020).

Foto's

Peter De Jongh en deelnemers fotowedstrijd Kunstkuur (2022)

Grafische vormgeving

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming
Departement Onderwijs en Vorming
Afdeling Communicatie
Guy Adam

Druk

Artoos group

Wettelijk depot

D/2022/3241/224

Verantwoordelijke uitgever

Ann Verhaegen
Secretaris-generaal
Departement Onderwijs en Vorming
Koning Albert II-laan 15
1210 Brussel

